

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Petra Mazancová

**Legalita mírové špionáže z pohledu
mezinárodního práva**

Diplomová práce

Olomouc

2022

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Legalita mírové špionáže z pohledu mezinárodního práva* vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Jindřichově Hradci dne 2.2.2022

.....

Petra Mazancová

Děkuji vedoucímu své diplomové práce JUDr. Martinovi Faixovi za odborné vedení práce, připomínky, ochotu a vstřícný přístup a rodině a přátelům za podporu při studiu.

Obsah

Seznam zkratk	5
Úvod	6
1. Základní pojmy	8
1.1. Špion	8
1.2. Špionáž	8
2.2.1. Válečná špionáž	9
2.2.2. Mírová špionáž	11
1.3. Zpravodajské služby	12
2. Východiska právní úpravy mírové špionáže	14
2.1. Špionáž jako činnost povolená	14
2.2. Špionáž jako činnost zakázaná	16
2.2.1. Státní suverenita	16
2.2.2. Princip nevměšování do vnitřních záležitostí státu	18
2.3. Špionáž jako činnost neutrální	19
2.4. Mezinárodní obyčej	21
3. Špionáž ve vybraných odvětvích mezinárodního práva	24
3.1. Špionáž z pohledu mořského práva	24
3.2. Špionáž z pohledu leteckého práva	30
3.3. Špionáž z pohledu vesmírného práva	34
3.4. Špionáž z pohledu diplomatického a konzulárního práva	36
3.5. Špionáž z pohledu lidských práv	38
Závěr	41
Seznam použitých zdrojů a literatury	43
Shrnutí	55
Abstract	56

Seznam zkratk

ESLP	Evropský soud pro lidská práva
ICJ Reports	International Court of Justice Reports of Judgements, Advisory Opinions and Orders (Sbírka rozsudků a posudků aj. Mezinárodního soudního dvora)
MSD	Mezinárodní soudní dvůr
NATO CCD COE	North Atlantic Treaty Organization Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence (Centrum spolupráce pro kybernetickou obranu Severoatlantické aliance)
OSN	Organizace Spojených Národů
PCIJ	Permanent Court of International Justice (Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti)
Sb.	Sbírka zákonů České (Československé) republiky
UN	United Nations (Spojené národy)
UNTS	United Nations Treaty Series, současná oficiální sbírka mezinárodních smluv

Úvod

S nárůstem technologií je špionáž stále více diskutovaným tématem. Zejména nedávná kauza Edwarda Snowdena poukázala na fakt, že špionáž hojně probíhá i za dob míru. Ve válce upravují postavení špiona Ženevská úmluva III a Protokoly I a II k této úmluvě. Za doby míru je právní úprava špionáže komplikovanější. Státy ji regulují na vnitrostátní úrovni, avšak s jejím rostoucím přeshraničním přesahem vyvstává potřeba komplexnější mezinárodní úpravy. Otázka legality mírové špionáže v rámci mezinárodního práva tak zatím zůstává nejasná. V této práci jsem si proto položila výzkumnou otázku - „Je mírová špionáž legální z pohledu mezinárodního práva?“. Jelikož je tato otázka zejména v české literatuře zpracována pouze okrajově, má tato práce za úkol tuto mezeru vyplnit. Z důvodu stálé absence komplexní úpravy je regulace špionáže zkoumána v aktuální situaci.

K zodpovězení výzkumné otázky používám především metodu analýzy. Ačkoli mezinárodní právo výslovně mírovou špionáž nezmiňuje, neznamená to, že by špionáž ponechalo bez úpravy. Reguluje totiž jednání, které je k provedení špionáže nezbytné. Tím je například přelet zpravodajského letadla jednoho státu nad územím jiného státu za účelem sběru informací. V práci se proto zaměřuji na analýzu úpravy tohoto jednání, kterou najdeme převážně v právu mořském, leteckém, vesmírném, diplomatickém a konzulárním. Rozebírám, které jednání je dle těchto odvětví nelegální, které je legální, a které není upraveno a vytváří tak jakési šedé zóny pro špionáž. Analyzuji otázku zásahu špionáže nejenom do práv státu, ale také do oblasti lidských práv.

Na rozdíl od válečné špionáže jednání za doby míru často narušuje samotné principy mezinárodního práva. Nejvíce zasaženými jsou princip suverenity a princip nezasahování do vnitřních záležitostí státu, které se promítají do výše zmíněných práv. V práci proto dále zkoumám, jak do těchto principů mírová špionáž zasahuje. Tyto zásahy vytváří jakýsi paradox, kdy z pohledu narušení mezinárodních principů by mírová špionáž měla být nelegální, avšak je nedílnou součástí praxe většiny států. Tento paradox přináší otázku, zda nevznikl alespoň v některých případech mírové špionáže mezinárodní obyčej. Tato otázka je v práci rozvedena v rámci jednotlivých odvětví zmíněných výše.

Je tedy třeba zodpovědět v práci následující podotázky: „Jaká jsou východiska právní úpravy mírové špionáže?“, „Jak je špionáž upravena v jednotlivých odvětvích

mezinárodního práva?“ a „Vznikl v určitých případech mezinárodní obyčej?“. Tyto otázky budou analyzovány v jednotlivých kapitolách. První kapitola poskytuje obecný úvod do problematiky špionáže, když definuje základní pojmy a odlišuje sběr zpravodajských informací, zkoumaný v této práci, od skrytých operací, kterými se práce nezabývá. V této kapitole je odlišena válečná a mírová špionáž. Z důvodu obsáhlé úpravy válečné špionáže je dále pracováno pouze se špionáží mírovou.

Druhá kapitola deskriptivní metodou přibližuje problematiku legality mírové špionáže, když popisuje východiska právní úpravy. Zodpovídá tak první podotázku. Zmiňuje zdroje mezinárodního práva, ze kterých práce vychází, přičemž jsou podrobněji rozebrány názory představitelů mezinárodněprávní nauky. Rovněž jsou představeny nejvíce zasažené principy mezinárodního práva a proces vzniku mezinárodního obyčeje. V třetí kapitole jsou analyzovaná vybraná odvětví, do kterých špionáž zasahuje. Kapitola obsahuje shrnutí pro daná odvětví základních aspektů z pohledu špionáže, a tedy odpověď na druhou podotázku. Zároveň se kapitola zabývá třetí podotázkou, tedy vznikem mezinárodního obyčeje.

Zdroje pro tuto práci mají z velké části mezinárodní charakter. Je to z toho důvodu, že je toto téma, jak již bylo zmíněno výše, v české literatuře upraveno pouze okrajově. Jako české zdroje jsem využila učebnice mezinárodního práva, cizojazyčnými zdroji byly nejčastěji odborné články. K analýze jsem ovšem použila i publikace Ženevského centra pro demokratickou kontrolu ozbrojených sil nebo Mezinárodní organizace pro civilní letectví a zprávy Úřadu vysokého komisaře OSN pro lidská práva či Výboru pro mírové využití vesmíru. Podstatné byly mezinárodní smlouvy, na kterých je zkoumána úprava výkonu špionáže. K posouzení současné praxe států jsem pak využila internetové zdroje, například zprávy amerického námořního institutu. Z judikatury jsem využila rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora, jakož i Evropského soudu pro lidská práva a Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti.

1. Základní pojmy

1.1. Špion

Pro špiona existuje mnoho odlišných definicí a označení. V Encyklopedii špionáže je definován jako „pracovník nebo spolupracovník zpravodajské služby, jenž konspirativními způsoby získává v cizí zemi utajované informace, dokumenty a předměty politické, hospodářské, vědecko-technické a vojenské povahy.“¹

Špion bývá dále označován za *agenta* či *tajného spolupracovníka*. Tajným spolupracovníkem se rozumí „osoba, která speciálním a zpravodajským službám získává a předává informace.“² Agent je termín používaný převážně v anglosaských zemích, jenž vyjadřuje jak zaměstnance zpravodajských služeb, tak externí osoby, které „podle pokynů řídicích důstojníků plní pro zpravodajské služby úkoly informační, dokumentační, dezinformační, vlivové.“³ Pojem agent tedy v zásadě kopíruje pojem špiona, přičemž oba jsou širší než označení tajný spolupracovník. Ve válečné terminologii se pak používá pojem *vyzvědač*.

1.2. Špionáž

Termín *špionáž* definuje Encyklopedie špionáže jako „obor lidské činnosti zabývající se soustředováním strategických informací, které nelze získat z otevřených zdrojů.“ Jedná se o informace, které jsou druhou stranou považovány za tajné. Výstupy z tohoto vyhodnocování poté slouží zadavatelům k vytváření aktuálního a co nejpřesnějšího obrazu o situaci v zájmových oblastech a k co nejpřesnějšímu předvídání budoucího vývoje.⁴

Autoři Scott a Jackson definují špionáž jako „nástroj pro provádění politiky a také nástroj pro informování o politice“.⁵ Tato definice odpovídá názoru některých akademiků, dle kterého je třeba rozlišovat mezi tradičními špionážními operacemi nazývanými *sběr zpravodajských informací* a oblastí nazývanou *skryté operace*. Skryté operace jsou definovány jako operace s cílem ovlivnit vojenské, politické a ekonomické podmínky v třetím státě prováděné způsobem, který umožňuje vládě

¹ CHURAŇ, Milan. *Encyklopedie špionáže*. 1. vydání. Praha: Libri, 2000, s. 352.

² PIEKALKIEWICZ, Janusz. *Historie špionáže*. Praha: Naše vojsko, 2004, s. 537.

³ CHURAŇ, Milan. *Encyklopedie špionáže...*, s. 22.

⁴ Tamtéž, s. 353.

⁵ SCOTT, Len, JACKSON, Peter. *Understanding Intelligence in the Twenty-First Century: Journeys in Shadows*. 1. vydání. Routledge, 2004, s. 4.

provádějícího státu zachovat si solidní rezervu věrohodné popíratelnosti této intervence. V definici Scotta a Jacksona tedy odpovídají nástrojům pro provádění politiky. Dále je lze dělit do tří kategorií, a to na donucovací tajné akce, politické akce a propagandu.⁶ Tyto operace vyvolávají otázku legality z pohledu mezinárodního práva v závislosti na tom, jaké metody jsou při nich používány. Například politické a propagandistické operace často narušují zásadu nezasahování do vnitřních záležitostí státu. Nástrojům pro informování o politice pak odpovídá sběr zpravodajských informací. Ten lze dále dělit na shromažďování a vyhodnocování informací.⁷ Je prováděn zpravodajskými službami, které jsou popsány v poslední části této kapitoly.

Většina mezinárodní právní doktríny mezi sběrem zpravodajských informací a skrytými operacemi nerozlišuje a posuzuje činnost zpravodajských služeb jako celek, což činí posuzování legality špionáže těžší.⁸ Pro účely této práce budeme proto vycházet z definice špionáže autorů Scotta a Jacksona a zaměříme se pouze na zkoumání legality sběru zpravodajských informací, a to v době míru. Je tedy podstatné rozlišit špionáž mírovou a válečnou.

2.2.1. Válečná špionáž

Během války provádí špionáž obvykle armáda. Důvodem je fakt, že získané informace mají převážně vojenský charakter. Úpravu pak poskytují především Ženevské úmluvy z roku 1949 a Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů. Další významnou úpravou je Haagská úmluva o zákonech a obyčejích války pozemní z roku 1907. Ženevské úmluvy se použijí na „všechny případy vyhlášené války nebo jakéhokoli jiného ozbrojeného konfliktu vzniklého mezi dvěma nebo více smluvními stranami, i když válečný stav není uznáván jednou z nich.“⁹ V takových případech je respektování svrchovanosti a územní celistvosti omezeno, a tudíž je špionáž, která do nich

⁶ TREVERTON, Gregory F. *Covert Action: The CIA and the Limits of American Intervention in the Postwar World*. I.B. Tauris & Co Ltd, 1988, s. 13.

⁷ RADSAN, John A. The Unresolved Equation of Espionage and International Law. In: *Michigan Journal of International Law*, 2007, roč. 28, č. 3, s. 599.

⁸ SANCHEZ, Ernesto J., Intelligence Collection, Covert Operations, and International Law. In: *Association of Former Intelligence Officers' Guide to the Study of Intelligence*. roč. 23, č. 1, 2017, s. 76.

⁹ Čl. 2 odst. 1 Ženevské úmluvy o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli z roku 1949.

zasahuje, přípustná.¹⁰ To potvrzuje i Řád pozemní války přiložený k Haagské úmluvě, když v článku 24 výslovně povoluje použití prostředků k získání zpráv o nepříteli a terénu v době války.¹¹

V Ženevských úmluvách je pro osobu vykonávající špionáž použito označení vyzvědač¹², v Haagské úmluvě je ponechán termín *špion*. Jednotlivec je považován za špiona dle Haagské úmluvy pouze pokud je zajat za nepřátelskými liniemi nebo na území nepřátelských operací v přestrojení nebo pod falešnou záminkou.¹³ Ženevské úmluvy obsahují podobnou definici. Vyzvědačem je zde příslušník ozbrojených sil strany konfliktu, který se zabývá vyzvědačstvím.¹⁴ Uniformovaní vojáci bez převleků, kteří jsou ve válečné zóně za účelem tajného shromažďování nebo předávání informací, nejsou považováni za vyzvědače, a pokud budou zajati, má jim být udělen obyčejný status válečného zajatce.¹⁵ Také vojáci, kteří bydlí na území okupovaném protější stranou konfliktu a shromažďují zde zpravodajské informace nebo se o to pokoušejí, nemají status vyzvědače. Za vyzvědače budou považováni za předpokladu, že informace shromažďují podvodně či se úmyslně uchylují k tajným metodám.

Tyto osoby mají právo na status válečného zajatce a jako s vyzvědačem s nimi může být zacházeno jen jestliže jsou zajaty přímo při vyzvědačské činnosti. Právo na status válečného zajatce má rovněž voják s bydlištěm mimo území okupované protější stranou, kde vykonává špionáž, byl-li zajat dříve, než se přidal k ozbrojeným silám, pro které špionáž vykonává.¹⁶ Hlavní rozdíl v zacházení mezi špionem a vojákem tedy spočívá v tom, že špioni nemají nárok na status válečného zajatce. Přesto mají právo na humánní zacházení, spravedlivý proces a další procesní záruky.¹⁷

¹⁰ WRIGHT, Quincy. Espionage and the Doctrine of Non-Intervention in Internal Affairs. In: STANGER, Roland J. a kol. *Essays on Espionage and International Law*. Ohio: Ohio State University Press, 1962, s. 12.

¹¹ Čl. 24 Řádu pozemní války, přílohy k Haagské úmluvě o zákonech a obyčejích pozemní války z roku 1907.

¹² Čl. 46 odst. 2 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů: „Příslušník ozbrojených sil strany v konfliktu, který pro tuto stranu na území kontrolovaném protější stranou shromažďuje nebo se pokouší shromažďovat informace, nebude považován za osobu, která se zabývá vyzvědačstvím, jestliže při této činnosti nosí uniformu svých ozbrojených sil.”

¹³ Čl. 29 Haagské úmluvy o zákonech a obyčejích války pozemní z roku 1907.

¹⁴ Čl. 46 odst. 1 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1949.

¹⁵ Čl. 46 odst. 2 tamtéž.

¹⁶ Čl. 46 odst. 3 a 4 tamtéž.

¹⁷ Čl. 5 Ženevské úmluvy o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1949.

2.2.2. Mírová špionáž

Mírová špionáž je aktivita států vykonávána primárně s cílem zachytit a předejít hrozbám vůči státu a jeho obyvatelstvu. Je však běžnou praxí států získávat informace i o svých spojencích. Nejznámějším příkladem je kauza Edwarda Snowdena. Bývalý zaměstnanec americké Národní bezpečnostní agentury nechal uniknout informace popisující sledování internetové komunikace cizích státních příslušníků, mezi kterými bylo třicet pět hlav států.¹⁸ V této souvislosti vyšlo najevo, že Spojené státy odposlouchávaly telefon německé kancléřky Angely Merkelové prostřednictvím americké ambasády v Berlíně celých dvanáct let.¹⁹ Spojené státy toto sledování odůvodnily právě jako prevenci proti teroristickým útokům, tedy hrozbě vůči státu a obyvatelstvu.

Státy kromě snahy předejít hrozbám provádějí špionáž také za účelem získání informací, které odhalují politické strategie, ekonomické ambice a vojenské schopnosti ostatních států. Tyto akce jsou označovány jako politická špionáž. Další druhy mírové špionáže jsou špionáž ekonomická a průmyslová. Ekonomická špionáž zahrnuje pokusy státu získat obchodní tajemství zahraničních podniků se záměrem předat toto tajemství svým společnostem a posílit tak své postavení na mezinárodním trhu. Průmyslová špionáž pak označuje získávání obchodního tajemství cizích společností bez zapojení státu.²⁰

Dalším pro tuto práci podstatným dělením špionáže je její dělení na blízkou a vzdálenou. Při blízké špionáži je pro získání informací potřeba přijít do kontaktu s jejich zdrojem. Kontakt nemusí být přímý, ale musí zde být určitá spojitost. Patří sem tedy například odposlouchávání za pomoci satelitů namířených z moře na pevninu.

¹⁸ *NSA monitored calls of 35 world leaders after government official handed agency rolodexes of numbers, claims latest Snowden leak* [online], dailymail.co.uk, 24. října 2013 [cit. 4. prosince 2020]. Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2475535/NSA-monitored-calls-35-world-leaders-government-official-handedagency-rolodexes-numbers-claims-latest-Snowden-leak.html#ixzz38HhgJzs9>.

¹⁹ *US bugged Merkel's phone from 2002 until 2013, report claims* [online], bbc.com, 27. října 2013 [cit. 4. prosince 2020]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-24690055>.

²⁰ FIDLER, David P. Economic Cyber Espionage and International Law: Controversies Involving Government Acquisition of Trade Secrets through Cyber Technologies. In: *American Society on International Law Insights*. roč. 17, č. 10, 20. května 2013, s. 1.

Naopak vzdálená špionáž může být prováděna odkudkoli bez spojitosti se zdrojem. Příkladem je kyberšpionáž.²¹ Tato práce je zaměřena na špionáž blízkou.

1.3. Zpravodajské služby

Zpravodajské služby jsou státním orgánem zřízeným za účelem „získávání, shromažďování a vyhodnocování informací z bezpečnostní oblasti, vymezené působností stanovenou příslušnou legislativou a jejich poskytování oprávněným adresátům.“²² Z hlediska vymezení působnosti lze rozlišovat zpravodajské služby vnitřní a vnější. Vnitřní zpravodajské služby slouží převážně k odhalování hrozeb vnitrostátního původu, zatímco vnější se zaměřují na získávání informací o úmyslech cizích států.²³ Příkladem vnitřních služeb je britský Security Service či česká Bezpečnostní informační služba. Vnější službou je například britský Secret Intelligence Service nebo český Úřad pro zahraniční styky a informace.²⁴

Z hlediska věcné působnosti lze pak zpravodajské služby dělit na civilní a vojenské. Civilní služby se zabývají širokou škálou problematik s výjimkou těch obranných, ty řeší vojenské služby.²⁵ Toto rozdělení tedy neřeší původ problému, ale jeho povahu. Konkrétní struktura zpravodajského aparátu ovšem závisí na daném státu. Některé státy mohou své služby soustředit výhradně na jednu problematiku, pak se bude jednat například o zahraniční, kriminální či finanční zpravodajství. Jiné státy naopak mohou jedné službě svěřit problematik více, například sledování zahraniční a zároveň domácí bezpečnosti. Některé státy navíc pověřují určitou problematikou více vládních orgánů a vytváří tak specializovanou zpravodajskou jednotku, ve které se schází civilní, vojenské a policejní zpravodajské služby s ostatními bezpečnostními institucemi státu. Tato jednotka se nazývá zpravodajská komunita.²⁶

²¹ PRUCKOVÁ, Michaela. *Mezinárodní špionáž ve 21. století: proměna druhého nejstaršího řemesla s přesunem do kybernetického prostoru 1. díl* [online]. pravo21.cz, 7. října 2021 [cit. 21. října 2021]. Dostupné z: https://pravo21.cz/pravo/mezinarodni-spionaz-ve-21-stoleti-promena-druheho-nejstarsiho-remesla-s-presunem-do-kybernetickeho-prostoru-1-dil/#_ftn14.

²² POKORNÝ, Ladislav. *Zpravodajské služby*. 1. vydání. Praha: Auditorium, 2012, s. 12.

²³ POKORNÝ, Ladislav. *Základy právní úpravy zpravodajských služeb*. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2007, s. 13.

²⁴ Tamtéž. s. 14.

²⁵ Tamtéž. s. 14.

²⁶ Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces. *Intelligence Oversight: Ensuring accountable intelligence within a framework of democratic governance* [online]. SSR Backgrounder, Geneva, 1. září 2017, s. 2 [cit. 5. září 2021]. Dostupné z: <https://www.dcaf.ch/intelligence-oversight-ensuring-accountable-intelligence-within-framework-democratic-governance>.

Zpravodajskou činnost lze rozdělit na fázi plánování a řízení, sběr informací, zpracování informací, analýzu, šíření informací a jejich použití. Ve fázi plánování a řízení jsou určeny cíle zpravodajské činnosti a zdroje potřebné k jejich dosažení. Následuje sběr informací, a to jak tajných, tak veřejných. Tyto informace jsou pak zpracovávány, tedy je ověřen jejich původ a určen jejich účel k dosažení cíle zpravodajské činnosti. Zpracování tak pomůže získat souvislosti potřebné k další fázi, kterou je analýza. Analýza přetváří získané informace do podoby, ve které jsou způsobilé poskytnout orgánům včasné, objektivní a použitelné informace. Zahrnuje tedy samotná fakta, jejich zdroje, předpokládané a alternativní scénáře i potenciální faktory, které by mohly tyto scénáře ovlivnit. Dále mohou být přiloženy zprávy o současné situaci či varování. Vypracovaná analýza je šířena orgánům, které mají v daném případě k informacím povolený přístup. V poslední fázi dochází k použití zpravodajských informací v politickém rozhodování a předání zpětné vazby s pokyny pro budoucí zpravodajskou činnost.²⁷

Zpravodajské informace lze dle jejich povahy dělit na rozvědčné a kontrarozvědčné. Mezi rozvědčné patří například politické záměry ostatních států či jejich utajované výzkumy. Kontrarozvědčné jsou pak organizační struktura cizích zpravodajských služeb.²⁸ Zdroje informací jsou neveřejné, ale i veřejné. Dle způsobu získávání je můžeme rozdělit na několik druhů. Prvním druhem jsou informace získané z veřejného zdroje označované OSINT (Open source intelligence). Informace získané za pomoci lidských zdrojů mají zkratku HUMINT (Human Intelligence). SIGINT (Signal Intelligence) zachytává informace z komunikačních systémů a IMINT (Image intelligence) využívá technologie snímání obrazů ze země, oblohy či vesmíru. Posledním druhem získávání informací je MASINT (Measurement and signature intelligence), který využívá radiofrekvenční, jaderné, akustické, seismické či jiné monitorování.²⁹

²⁷ Tamtéž. s. 4.

²⁸ CHURÁŇ, Milan. *Encyklopedie špionáže...*, s. 156.

²⁹ Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces. *Intelligence Oversight...*s. 5.

2. Východiska právní úpravy mírové špionáže

Špionáž za doby míru není v rámci mezinárodního práva komplexně upravena. Neexistuje ani jediná mezinárodněprávní smlouva, která by ji výslovně zmiňovala, a její legalita či ilegalita tak není jasně vymezena. To však neznamená, že se mezinárodní právo špionáží vůbec nezabývá. V jednotlivých odvětvích nalezneme mezinárodní smlouvy a obyčejně upravující jednání nutné k jejímu výkonu. Prameny mezinárodního práva navíc mimo mezinárodních smluv a obyčejů zahrnují také obecné principy právní, soudní rozhodnutí či názory představitelů mezinárodního práva.³⁰

Tato kapitola rozebere právě odlišné názory představitelů mezinárodněprávní nauky, které slouží jako pomocný pramen k poznání platného práva.³¹ Tyto názory často vycházejí z principů mezinárodního práva a lze je uchopit jako odrazový můstek k lepšímu pochopení problematiky úpravy mírové špionáže. Relevantní mezinárodní smlouvy a obyčejně budou rozebrány ve vybraných odvětvích v následující kapitole. Mezinárodněprávní nauka rozlišuje přístup ke špionáži na přípustný, nepřípustný a agnostický, podle nichž člení špionáž na činnost povolenou, zakázanou a neutrální.

2.1. Špionáž jako činnost povolená

Ačkoli by se mohlo zdát, že zastánci přípustného přístupu prohlašují špionáž za legální, není tomu přímo tak. Prohlásit špionáž za legální by totiž znamenalo zahrnout i vnitrostátní úpravu, která se, na rozdíl od mezinárodní úpravy, ve většině případů vyjadřuje ke špionáži jasně. V případě, že by špionáž byla legální, by ji státy neměly stíhat ani dle této úpravy.⁴⁰ Tento přístup se tak, spíše než na stanovení legality špionáže, zaměřuje na vyvrácení její illegality.

Přípustný přístup vychází z Lotus principu judikovaném v rozsudku Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti ve věci Lotus.⁴¹ Dle tohoto principu mohou státy svobodně provádět jakoukoli činnost, pokud ji nezakazuje opačné pravidlo

³⁰ RADSAN, John A. *The Unresolved Equation of Espionage...*, s. 602.

³¹ DAVID, Vladislav. In: DAVID, Vladislav a kol. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 119.

⁴⁰ RADSAN, John A. *The Unresolved Equation of Espionage...*, s. 604.

⁴¹ Rozsudek Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti ze dne 7. září 1927, *SS Lotus (Francie v. Turecko)*, 1927 PCIJ (ser. A) č. 10.

mezinárodního práva. Při neexistenci výslovného zákazu je tedy špionáž, pokud její provedení nezahrnuje jiné porušení mezinárodního práva, povolena.⁴²

Další proud zastánců přípustného přístupu dovozuje dovolenost špionáže od práva státu na sebeobranu. Špionáž pak řadí buď přímo mezi jednání spadající pod sebeobranu, nebo odkazují na preventivní sebeobranu. Argumentují tím, že státy provádějí špionáž za účelem shromažďování informací o potenciálně hrozícím útoku, čímž se zvyšuje jejich obranyschopnost.⁴³ Tento argument byl použit například v incidentu U-2, ve kterém byl sestřelen americký letoun při provádění špionáže nad Sovětským svazem. Americký státní tajemník poté obhajoval akce letounu tím, že vláda Spojených států by byla odpovědná nejen svým občanům, ale i ostatním národům, pokud by nepřijala taková opatření, kterými může snížit nebezpečí překvapivého útoku.⁴⁴ Mezi lety 1950 a 1969 bylo obdobně sestřeleno nejméně 22 letounů podezřelých ze špionáže, a to zejména Sovětským svazem.⁴⁵

Stát má podle obyčejového mezinárodního práva a, je-li členem OSN, podle článku 51 Charty OSN právo na sebeobranu v případě ozbrojeného útoku. Toto právo nelze použít jako preventivní opatření.⁴⁶ I kdyby byla sebeobrana o preventivní opatření rozšířena, stát by byl oprávněn pouze ke sběru informací v rozsahu způsobitelném zneškodnit bezprostředně hrozící útok. Špionáž by tedy šla provádět pouze ke sběru vojenských informací, nikoli těch politických či ekonomických. Proto se v této práci k tomuto názoru nepřikláním.

Přípustný přístup lze podložit rovněž faktem, že v určitých případech si státy špionáž mezi sebou upravily. Nejznámějším případem je dohoda Five eyes mezi Spojenými státy, Velkou Británií, Kanadou, Austrálií a Novým Zélandem, která zakládá spolupráci zpravodajských agentur v oblasti COMINT a SIGINT. Na základě této dohody mohou o sobě smluvní státy vzájemně shromažďovat zpravodajské informace v oblasti COMINT, pokud tím nepoškodí národní zájmy špehovaného státu.⁴⁷ Také

⁴² DEMAREST, Geoffrey B. Espionage in International law. In: *Denver Journal of International Law and Policy*. 1996, roč. 24., s. 321.

⁴³ BAKER, Christopher D. Tolerance of International Espionage: A Functional Approach. In: *American University International Law Review*, 2003, roč. 19, č. 5, s. 1095.

⁴⁴ HALFORD, Ryan. *Oratorical encounters: selected studies and sources of twentieth-century political accusations and apologies*. Praeger, 1988, s. 144.

⁴⁵ WINGFIELD, Thomas. *The law of information conflict: national security law in cyberspace*. Aegis Research Corp, 2000, s. 352.

⁴⁶ DAVID, Vladislav. In: DAVID, Vladislav a kol. *Mezinárodní právo veřejné...*, s. 353.

⁴⁷ Body 2 a 3 UKUSA Agreement ze dne 5. května 1946.

Smlouva o omezení antibalistických raket mezi Spojenými státy a Ruskem účinná do roku 2002 umožňovala použití vnitrostátních technických prostředků ověření za účelem poskytnutí záruky.⁴⁸ V roce 2015 pak Spojené státy uzavřely bilaterální smlouvu s Čínou omezující vzájemnou ekonomickou špionáž.⁴⁹ Nelze tedy tvrdit, že státy si nejsou vědomy špionážních aktivit na svém území, a nevyjadřují se k nim z tohoto důvodu. Dohoda Spojených států a Číny o omezení špionáže pak naznačuje, že státy akceptují špionáž jako součást mezinárodního práva. Pokud by totiž považovaly špionáž za nezákonnou, neměly by důvod upravovat její omezení.

2.2. Špionáž jako činnost zakázaná

Opakem přípustného přístupu je přístup nepřipustný. Dle zastánců tohoto principu je věcí každého státu, aby špionáž vymezil. Ostatní státy pak mají povinnost při jejím výkonu toto vymezení respektovat. Rovněž poukazuje na absenci mezinárodního pravidla zakazujícího státům špiony trestat.⁵⁰ Špionáž dle tohoto přístupu zasahuje do principu státní suverenity a principu nezasahování do vnitřních záležitostí státu. Tyto principy plynou jak z obvyčejového mezinárodního práva, tak ze samotné Charty OSN.⁵¹ Vyvinuly se však v době, kdy již špionáž dlouhý čas existovala. Tudíž by se dalo argumentovat tím, že už při jejich samotném vzniku se se špionáží počítalo a zásady a špionáž koexistují vedle sebe bez vzájemného narušování.⁵²

2.2.1. Státní suverenity

Jedním z nejvíce zasažených principů je státní suverenity. Suverenity je vrcholnou a výlučnou mocí státu nad jeho územím, která je nezávislá na jiných státních mocích. Jejím specifickým projevem je způsobilost vytvářet normy mezinárodního práva. Tato způsobilost může být omezena konkrétním právním titulem či členstvím státu v mezinárodní organizaci. Pomocí partikulární normotvorby mohou státy též svobodně omezit výkon některých svých suverénních práv.⁵³ Jak vyslovil ve svém rozsudku ve věci parníku Wimbledon Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti, na uzavření smlouvy, kterou se stát zavazuje něco konat či nekonat, však nesmí být

⁴⁸ Čl. 12 odst. 1 Smlouvy o omezení antibalistických raket z roku 1972.

⁴⁹ LUIE, Celia. *U.S.-China Cybersecurity Cooperation* [online], University of Washington, 8. září 2017 [cit. 2. října 2021]. Dostupné z: <https://jsis.washington.edu/news/u-s-china-cybersecurity-cooperation/>.

⁵⁰ WRIGHT, Quincy. *Espionage and the Doctrine of Non-Intervention...*, s. 12.

⁵¹ Čl. 2 odst. 1 a 4 Charty OSN.

⁵² DEEKS, Ashley. An International Legal Framework for Surveillance. In: *Virginia Journal of International Law*, 2015, roč. 55, s. 301.

⁵³ BUREŠ, Pavel. In: DAVID, Vladislav a kol. *Mezinárodní právo veřejné...*, s. 134.

pohlíženo jako na zřeknutí se suverenity.⁵⁴ Suverenita je zachována, dokud stát může práva, kterých se zřekl, ze své vůle nabýt zpět.⁵⁵ Suverénní státy mají mezi sebou koordinační vztahy, které se projevují zásadou svrchované rovnosti států. Dle této zásady tvoří mezinárodní vztahy spojení státní suverenity a reciprocit. Svrchovanost státy realizují prostřednictvím svého vnitrostátního práva, zatímco reciprocita se projevuje v právu mezinárodním.⁵⁶

Na suverenitu se dá rovněž pohlížet jako na soubor práv, na které mají státy nárok. Tato práva můžeme rozdělit do tří kategorií, a to na práva nad subjekty, práva vůči cizincům a práva vůči území. Pod práva nad subjekty řadíme práva vůči osobám spadajícím do jurisdikce státu, zatímco pod práva vůči cizincům řadíme zbytek osob. Druhá skupina práv zahrnuje například právo na sebeurčení a právo na nevměšování.⁵⁷

Směrem dovnitř je projevem státní suverenity územní suverenita a územní výsost. Za územní suverenitu označujeme uplatňování moci státu vůči svému hranicemi vymezenému území. S tímto územím může stát volně disponovat, například převést jeho část na jiný suverénní stát. Územní výsost je pak právem státu vydávat na svém území vůči obyvatelstvu akty veřejné moci, tedy vykonávat moc zákonodárnou, výkonnou i soudní. Stát má zároveň možnost zříct se tohoto práva ve prospěch jiného suverénního státu, aniž by došlo ke změně jeho hranic.⁵⁸

Existují dva pohledy na zásah do státní suverenity podle toho, zda je či není vyžadováno její přímé fyzické narušení. Vývoj technologie umožnil provádět špionáž bez nutnosti fyzicky proniknout na území jiného státu. Příkladem je jak sběr informací z vesmíru, tak z volného moře. Můžeme tudíž rozlišovat dvě pojetí špionáže. V užším pojetí špionáž musí probíhat na pevnině státu, ve vnitřních, teritoriálních či souostrovních vodách, ve vzdušném prostoru státu či na letadlech nebo plavidlech plujících pod jeho vlajkou. Vyžadující je pak neoprávněný a tajný sběr informací orgánem cizího státu, pod který lze podřadit i zařízení jako jsou ponorky a letadla. Širší pojetí rozšiřuje případy špionáže na výlučnou ekonomickou zónu, volné moře či území

⁵⁴ Rozsudek Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti ze dne 17. srpna 1923, *S.S. Wimbledon (Velká Británie a další v. Německo)*.

⁵⁵ BUREŠ, Pavel. In: DAVID, Vladislav a kol. *Mezinárodní právo veřejné...*, s. 134.

⁵⁶ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – obecná část – a poměr k jiným právním systémům*. Brno: Masarykova univerzita, 2020, s. 19-21.

⁵⁷ SIMMONS, John A. On the Territorial Rights of States. In: *Philosophical Issues*, 2001, roč. 11, s. 300.

⁵⁸ DAVID, Vladislav. In: DAVID, Vladislav a kol. *Mezinárodní právo veřejné...*, s. 78-79.

sousedících států.⁶⁰ Podrobněji bude zásah do suverenity jak v užším, tak širším pojetí rozebrán v nejlépe relevantních odvětvích v následující kapitole.

2.2.2. Princip nevměšování do vnitřních záležitostí státu

Jedním z principů vycházejícím ze státní suverenity je princip nevměšování do vnitřních záležitostí státu. Ten stanoví, že každý stát je povinen zdržet se zásahů do vztahů mezi státní mocí určitého státu a jí podřízených subjektů vnitrostátního práva. Ve vnějších vztazích se zákaz vměšování týká pouze oblasti regulované mezinárodními normami. Ve vnitřních vztazích se zákaz týká i sféry volnostní, tedy i těch záležitostí, které nejsou mezinárodními normami upraveny. Volnostní sféra státu je omezena závazky, které jsou stanoveny jak obecnými normami mezinárodního práva, tak mezinárodními smlouvami.⁶¹ Skutkové podstaty vměšování do vnitřních záležitostí jsou různorodé. Spadá sem ovlivňování voleb diplomaty cizího státu ale i dodání zbraní povstaleckým skupinám.⁶² Některé z nich tak mohou porušit nejenom zákaz vměšování, ale i zákaz použití síly v čl. 2 odst. 4 Charty OSN.

Právě Charta OSN v čl. 2 odst. 7 stanoví, že „žádné ustanovení této Charty nedává OSN právo, aby zasahovala do věcí, které podstatně patří do pravomoci kteréhokoli státu, ani nezavazuje členy, aby takové věci podrobovali řešení podle této Charty.“ Po přijetí Charty byl tento princip potvrzen Závěrečným aktem konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě.⁶³ V roce 1965 pak byla Valným shromážděním sepsána Deklarace o nepřipustnosti vměšování do vnitřních záležitostí státu a ochraně jejich nezávislosti a svrchovanosti a v roce 1970 Deklarace OSN o principech mezinárodního práva týkajících se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy.

Deklarace o nepřipustnosti vměšování do vnitřních záležitostí státu a ochraně jejich nezávislosti a svrchovanosti odráží dle usnesení zvláštního výboru univerzální právní přesvědčení o zásadě nevměšování, jež je principem mezinárodního práva.⁶⁴ Stanoví, že žádný stát nemá právo zasahovat, přímo nebo nepřímo, a to z jakéhokoliv

⁶⁰ HEINEGG, Wolff Heintschel von, Legal Implications of Territorial Sovereignty in Cyberspace. In: CZOSSECK, Christian. *Proceedings of the 4th International Conference on Cyber Conflict*. NATO CCD COE Publication, 2012, s. 10; 13.

⁶¹ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 51-52.

⁶² SEIDL-HOHENVELDERN, Ignaz. *Mezinárodní právo veřejné*. Codex Bohemia, 1999, s. 256.

⁶³ Organization for Security and Cooperation in Europe. *Final Act of Helsinki*. Conference on Security and Co-Operation in Europe, 1. srpna 1975, čl. 6.

⁶⁴ Dokument A/AC.125/3.

důvodu, do vnitřních nebo vnějších záležitostí státu.⁶⁵ Deklarace o nepřipustnosti intervence a zásahů do vnitřních záležitostí států z roku 1981 pak potvrdila předchozí deklarace a rozšířila formy zásahů do vnitřních záležitostí státu.⁶⁶

MSD v rozhodnutí *Některé vojenské a polovojenské činnosti v Nikaragui a proti ní* (dále jen: *Případ Nikaragua*) stanovil, že „zakázaný zásah musí mít dopad na záležitosti, ve kterých je každému státu dovoleno svobodně rozhodovat podle zásady státní suverenity.“⁶⁷ Do této skupiny patří například vnitřní politika, ekonomika a zahraniční politika. Zásah je nezákonný, pokud jsou použity donucovací metody, zejména síla přímo ve formě vojenské akce či ve formě podpory jiného státu. V novějším rozsudku ve věci *Ozbrojené aktivity na území Konga* MSD potvrdil princip nevměšování, když uvedl, že je zakázáno zasahovat ozbrojenými silami či bez nich a přímo nebo nepřímo tak podporovat opozici ve státě.⁶⁸

MSD ve svém rozsudku *Případ Nikaragua* rovněž stanovil, že samotnou podstatu zakázaného zásahu tvoří prvek nátlaku.⁶⁹ Z toho vyplývá, že špionáž může být považována za aktivitu porušující princip nezasahování pouze za podmínky, že je při ní využito donucovacích metod. Pouhý sběr zpravodajských informací tedy dle této teorie pravděpodobně zakázaný není. Záleží však na jednání, kterým je prováděn. Jasnější je to v případě dříve zmíněných skrytých operacích, jelikož při těchto operacích se často využívají formy nátlaku.

2.3. Špionáž jako činnost neutrální

Třetím přístupem je agnostický přístup, dle kterého legalitu mírové špionáže nelze v současném mezinárodním právu určit. Nejznámější představitelé této teorie jsou akademici Radsan a Deeksová, kteří se ve svých přístupech liší. Dle Radsana legalitu mírové špionáže nelze určit z důvodu mezery v zákoně, která vede k non liquet stavu.⁷⁵ Dalo by se však oponovat, že existují principy, které tyto mezery vyplňují.

⁶⁵ Bod 1. Deklarace Valného shromáždění o nepřipustnosti vměšování do vnitřních záležitostí státu a ochraně jejich nezávislosti a svrchovanosti z 21. prosince 1965, A/RES/2131(XX).

⁶⁶ Bod 2 Přílohy Deklarace Valného shromáždění o nepřipustnosti intervence a zásahů do vnitřních záležitostí států z 9. prosince 1981, A/RES/36/103.

⁶⁷ Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 27. června 1986, *Některé vojenské a polovojenské činnosti v Nikaragui a proti ní (Nikaragua v. Spojené státy americké)*, odst. 205 (dále jen: *Případ Nikaragua*).

⁶⁸ Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 19. prosince 2005, *Ozbrojené aktivity na území Konga (Demokratická republika Kongo v. Uganda)*, odst. 164.

⁶⁹ *Případ Nikaragua*, odst. 205.

⁷⁵ RADSAN, John A. *The Unresolved Equation of Espionage...*, s. 605.

Žádný soud navíc non liquet stav neprohlásil a žádný stát se nepokusil zabránit vydání rozhodnutí na tomto podkladě.⁷⁶ Tuto úvahu lze dále vyvrátit použitím Lotus principu zmíněného výše, tedy principu, že co není výslovně mezinárodní úpravou zakázáno, je povoleno.

Deeksová pak poukazuje na fakt, že státy mezi sebou z vlastní vůle nesjednaly téměř žádnou regulaci špionáže. Ponechaly si tak šedé zóny, které jim umožňují větší prostor pro výkon zpravodajských služeb.⁷⁷ Takové chování států by mohlo být, slovy MSD v rozhodnutí ve věci Zálivu Maine, ekvivalentem tichého uznání projeveného jednostranným jednáním, které si druhá strana může vyložit jako souhlas.⁷⁸ Počet formálních protestů proti špionáži je relativně malý a státy obecně upouští od označení špionáže za nezákonnou na úrovni mezinárodního práva.

Tuto teorii podporuje i to, že samotný termín „špionáž“ najdeme v mezinárodních dokumentech jen zřídkakdy. Namísto toho se zde objevují pojmy potenciálně vylučující špionáž, jako například „užití k účelu neslučitelnému s účelem Úmluvy“, „mírové účely“ či „pokojný průplav.“ Termín „jednání neslučitelné s účelem Úmluvy“ pochází z čl. 4 Úmluvy o mezinárodním civilním letectví. V roce 1984 na zasedání Mezinárodní organizace pro civilní letectví přednesla Kuba návrh definice tohoto jednání, který zahrnoval i špionáž.⁷⁹ Tento návrh však nebyl přijat a žádné další návrhy se již špionáží nezabývaly. Obdobný přístup mají státy i k termínu „pokojné proplutí“. Dle Úmluvy OSN o mořském právu (dále jen: UNCLOS) je zakázáno proplutí pobřežních vod zahrnující jakoukoli činnost zaměřenou na shromažďování informací k újmě obrany nebo bezpečnosti pobřežního státu.⁸⁰ Pokud se však podíváme na historii vzniku tohoto článku, zjistíme, že jeho původní návrh obsahoval namísto termínu „činnost“ termín „akt špionáže.“⁸¹ Z těchto případů lze dovodit, že se státy vyhýbají přímému označení špionáže.

⁷⁶ STONE, Julius. The Problem of Non Liquet in Contemporary International Law. In: STONE, Julius: *Legal Controls of International Conflict*. Sydney: Maitland, 1954, s. 153.

⁷⁷ DEEKS, Ashley. An International Legal Framework for Surveillance..., s. 313.

⁷⁸ Rozsudek Mezinárodního soudního dvora za dne 18. prosince 1984, *Záliv Maine (Kanada v. Spojené státy)*, ICJ Reports 246, odst. 130.

⁷⁹ International Civil Aviation Organization. *Minutes of the Sixth Meeting* [online], Montreal: 25th Session of the Assembly Executive Committee, ICAO doc. A25-Min. EX/6, 30. dubna 1984 [cit. 23. září 2021]. Dostupné z: https://www.icao.int/Meetings/AMC/ArchivedAssembly/en/a25/drafts/ex_dm.htm.

⁸⁰ Čl. 18 odst. 1 a čl. 19 odst. 1 a 2 písm. c) Úmluvy OSN o mořském právu z roku 1996.

⁸¹ NAVARRETE, Iñaki. L'Espionnage en Temps de Paix en Droit International Public. In: *Canadian Yearbook of International Law*. Cambridge university press, 20. září 2016, č. 53, s. 6, DOI: <https://doi.org/10.1017/cyl.2016.16>.

2.4. Mezinárodní obyčej

K tomu, aby špionáž byla zakázaná by tedy, dle přípustného principu vycházejícího z případu Lotus, musela narušovat nějaké pravidlo mezinárodního práva. Mezi tato pravidla spadají i principy, ze kterých mezinárodní právo vychází. Stěžejními principy jsou princip státní suverenity a princip nezasahování do vnitřních záležitostí státu. Do těchto principů je v určitých případech špionáží zasahováno. Tento zásah pokládá nepřipustný přístup jako dostatečný k závěru, že špionáž je zakázaná. Je třeba však zvážit teorii agnostického přístupu, že státy z vlastní vůle nesjednaly regulaci špionáže. Nabízí se tedy otázka, zda tímto chováním nevytvořily v určitých případech mezinárodní obyčej.

Mezinárodní obyčej je „pravidlo, které je vytvořeno a udržováno neustálou a jednotnou praxí států a jiných subjektů mezinárodního práva v jejich mezinárodních právních vztazích nebo do nich zasahujících, za okolností, které vedou k oprávněnému očekávání podobného chování v budoucnosti.“⁸² Statut Mezinárodního soudního dvora řadí obyčej mezi zdroje mezinárodního práva a zároveň stanovuje dvě základní složky potřebné k jeho vzniku, a to *usus longaevis* jako objektivní prvek a *opinio juris* jako prvek subjektivní.⁸³

Usus longaevis neboli dlouhodobou praxí států lze zjišťovat z diplomatické korespondence, tiskových zpráv, stanovisek vlády, úředních manuálů, soudních rozhodnutí, postupů vojenských sborů i legislativy. Je třeba tedy přihlídnout jak k fyzickým aktivitám státu, jako je zatýkání osob či zabavování majetku, tak k těm verbálním, neboť obojí je projevem vůle státu.⁸⁴ K tomu, aby mohl být verbální akt posuzován jako praxe státu, je třeba aby byl učiněn veřejně. Akt je učiněn veřejně, pokud je znám alespoň jednomu dalšímu státu. Nespadají sem však případy, kdy činnost státu vyjde najevo až zpětně, například zveřejněním starých archivů. Stejně

⁸² MENDELSON, Maurice. The Formation of Customary International Law. In: *Collected Courses of the Hague Academy of International Law*, 1998, roč. 272, s. 188, DOI: http://dx.doi.org/10.1163/1875-8096_pplrdc_A9789041112378_02.

⁸³ Čl. 38 odst. 1 Statutu Mezinárodního soudního dvora z roku 1945.

⁸⁴ *Statement of principles applicable to the formation of general customary international law*. Závěrečná zpráva Výboru pro formování obyčejového (obecného) mezinárodního práva, Mezinárodní asociace práva, London, 2000, s. 14.; To potvrzují rozhodnutí ve věcech Lotus, *Nottebohm a Gabčíkovo-Nagymaros*, kde soud k verbálním projevům přihlédl. (Rozsudek Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti ze dne 7. září 1927, *SS Lotus (Francie v. Turecko)*, s. 23; odst. 26-30; Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 6. dubna 1955, *Nottebohm (Lichtenštejnsko v. Guatemala)*, s. 21-23; Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 25. září 1997, *Gabčíkovo-Nagymaros (Slovensko v. Maďarsko)*, odst. 49-54.).

tak sem nejspíše nebude spadat umístování odposlouchávacích zařízení na ambasády, pokud se toto chování nesnaží stát ospravedlnit.

MSD v rozhodnutí ve věci Kontinentální šelf Severního moře určil, že státní praxe musí mít určitou dobu trvání, obecnost a jednotnost.⁸⁵ K naplnění doby trvání je potřeba dostatečná hustota nahromaděné státní praxe.⁸⁶ U podmínky obecnosti je podstatná rozšířenost praxe mezi státy. Mezinárodní právo neudává žádný specifický počet států. Rozhodující je, zda danou praxi vykonává alespoň převážná většina ze států, které mají možnost ji konat.⁸⁷ Podmínka jednotnosti neznamená, že nemohou existovat drobné rozpory mezi praxemi jednotlivých států. Pro její naplnění je důležité, zda z praxe států vyplývá stejné pravidlo.⁸⁸

Opinio juris neboli obecné uznání státem, je naplněno, pokud stát danou činnost provádí právě v důsledku přesvědčení, že existuje pravidlo, které její provedení vyžaduje či dovoluje. Může však vzniknout i pokud je praxe států v rozporu s dosavadní praxí. Většina akademiků se shoduje, že pokud jsou naplněny všechny podmínky prvku *usus longaevis*, není třeba prokazovat naplnění prvku *opinio juris*. Hlavním argumentem je fakt, že stát může být vázán mezinárodním obyčejem i pokud se sám nepodílel na jeho vývoji, a tedy neuznal jeho existenci. To však neznamená, že k *opinio juris* by se nemělo vůbec přihlížet. Prokázáním, že stát pravidlo uznal, je stát automaticky obyčejem vázán. Při výslovném odepření pravidla pak stát naopak vázán není.⁸⁹

Pokud uznání státu chybí, je třeba zkoumat, zda dané chování spadá pod ty, které se počítají jako praxe státu pro naplnění prvku *usus longaevis*. Právě v těchto případech nachází *opinio juris* největší využití. Některé chování, ačkoli běžně prováděné většinou států, totiž mezinárodní obyčej nevytváří přesně proto, že neexistuje vůle států k jeho vytvoření. Tam, kde by byl tedy naplněn objektivní

⁸⁵ Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 20. února 1969, *Kontinentální šelf Severního moře (SRN v. Dánsko/Nizozemsko)*, odst. 73.

⁸⁶ Dřívější teorie vyžadovaly takovou dobu trvání, aby se jednání, které bylo dříve považováno za volitelné, stalo obvyklým, a odchylky dříve trestané tolerovanými. Současný přístup se však přiklání i k možnosti okamžitého vzniku mezinárodního obyčeje. (WALDOCK, Humphrey. General course on public international law. In: *Collected Courses of the Hague Academy of International Law* [online], 1962, roč. 106, s. 1; 44 [cit. 8. září 2021]. Dostupné z: https://referenceworks.brillonline.com/entries/the-hague-academy-collected-courses/*A9789028614321_01.)

⁸⁷ KUNZ, Josef. The Nature of Customary International Law. In: *American Journal of International Law*, č. 47, 1953, s. 662; 666.

⁸⁸ Případ *Rybolov*, odst. 131; 138.

⁸⁹ *Statement of principles...*, s. 15; 31-32.

prvek, chybí prvek subjektivní.⁹⁰ V některých případech pak může silné uznání státem nahradit chybějící objektivní prvek.

Prvotní teorie odkazující na vznik mezinárodního obyčeje hodnotí přístup států ke špionáži jako celku, spíše než k jejím jednotlivým aktivitám. S rostoucí rozmanitostí špionážních aktivit však vzrůstal problém tohoto obecného přístupu, jelikož ne všechny aktivity zasahují do stejných principů. Z tohoto důvodu se většina autorů shoduje, že je třeba hodnotit státní praxi s ohledem na konkrétní mezinárodní pravidlo, do kterého je zasahováno.⁹¹ Toto hodnocení bude provedeno v rámci jednotlivých odvětví mezinárodního práva v následující kapitole.

⁹⁰ Například zasílání kondolence při smrti hlavy státu naplňuje dobu trvání, obecnost i jednotnost. Chybí zde však vůle států k vytvoření závazného pravidla, jelikož je toto chování vnímáno spíše jako projev diplomatických vztahů. (*Statement of principles...*, s. 15; 31-32.).

⁹¹ SMITH, Jeffrey. Keynote Address at the University of Michigan Journal of International Law Symposium: State Intelligence Gathering and International Law. In: *Michigan Journal of International law*, 2007, č. 28, s. 543-544.

Špionáž ve vybraných odvětvích mezinárodního práva

Namísto otázky, zda je špionáž jako taková legální, je lepší položit si otázku, zda konkrétní jednání, pomocí kterého je prováděna, je legální. Relevantní normy a obyčeje, které upravují jednání nutné k výkonu špionáže, nalezneme převážně v odvětví mořského, leteckého, vesmírného, diplomatického a konzulárního práva. Stejně tak se použijí příslušné principy mezinárodního práva. Nejvíce zasaženým principem je státní suverenita popsána výše, která se prolíná do zmíněných odvětví. Dle mořského práva sahá suverenita až po pobřežní moře státu, letecké právo ji pak vztahuje i na vzdušný prostor nad státem. Tento prostor však limituje vesmírné právo, dle kterého nad kosmickým prostorem nemůže mít suverenitu žádný ze států, přestože se nachází nad jeho územím. Diplomatické a konzulární právo pak upravuje postavení státních orgánů hájících zájmy na suverénním území cizího státu.

Jedním z hlavních důvodů absence komplexní úpravy mírové špionáže je její obsáhlost a rozmanitost. Špionáž zasahuje do mnoha odvětví mezinárodního práva mnoha způsoby a je proto nemožné je všechny v této práci rozebrat. Následující podkapitoly tedy poskytují výběr nejrelevantnějších odvětví. Zároveň se zaměřují na základní, či pro dané odvětví zajímavé, aspekty. Některá z jednání provádějících špionáž zasahují do více jak jednoho odvětví mezinárodního práva. Při tom často přesahují do lidských práv. Typické případy tohoto přesahu jsou rozebrány v poslední podkapitole.

3.1. Špionáž z pohledu mořského práva

Mořské právo upravuje oblast moří, vzdušného prostoru nad nimi, mořského dna a jeho podzemí za pomoci zásad, institutů a norem. Některá obyčejová pravidla byla kodifikována v roce 1958 Úmluvou o pevninské mělčině, Úmluvou o volném moři a Úmluvou o ochraně biologického bohatství volného moře. Komplexní úpravu většiny otázek poskytla v roce 1982 UNCLOS. V roce 1992 pak byla uzavřena Dohoda o provádění části XI UNCLOS. Dle UNCLOS se svrchovanost pobřežního státu rozšiřuje „za jeho pevninské území a vnitřní vody, a v případě souostrovního státu za jeho souostrovňi vody, na přilehlé mořské pásmo zvané pobřežní moře.“¹⁰⁷

¹⁰⁷ Čl. 2 odst. 1 UNCLOS.

Veškeré státy mají právo na pokojné proplutí pobřežním mořem, za které UNCLOS označuje proplutí probíhající v souladu s pravidly mezinárodního práva, neohrožující mír, veřejný pořádek nebo bezpečnost pobřežního státu. UNCLOS pak poskytuje výčet činností, jejichž výkon se považuje za ohrožující. V tomto výčtu se nachází i proplutí zahrnující jakoukoli činnost zaměřenou na shromažďování informací k újmě obrany nebo bezpečnosti pobřežního státu.¹⁰⁸ Pobřežní stát má právo činit nezbytná opatření k zabránění těmto proplutím.¹⁰⁹ Při tom se však musí vyvarovat hrozby silou či přímému použití síly jakýmkoliv způsobem neslučitelným se zásadami zakotvenými v Chartě OSN.¹¹⁰ To potvrdil MSD v rozsudku Případ *Nikaragua*, když uvedl, že samotná přítomnost nevynořené ponorky v pobřežních vodách není ozbrojeným útokem, a neumožňuje tak pobřežnímu státu přijmout násilná opatření.¹¹¹ Špionáž může být ovšem prováděna i jako sběr informací, které nejsou na újmu obraně nebo bezpečnosti pobřežního státu. Dle znění UNCLOS by tedy například špionáž za ekonomickými účely byla považována za pokojné proplutí.

V pobřežních vodách se z důvodu této úpravy vyskytují zpravodajské lodě jen zřídkakdy. Pro státy je výhodnější zanechat zpravodajské lodě ve výlučné ekonomické zóně a na volném moři, kde je úprava volnější. Avšak jelikož zpravodajské lodě provádí sběr informací za pomoci satelitů a obdobných zařízení, může se špehovaný stát bránit rušením jejich signálů. Pobřežní vody by proto byly z důvodu vzdálenosti lodi od pevniny lepší volbou. Lze tedy dovodit, že svým rozhodnutím zanechat zpravodajské lodě mimo tyto vody státy negativně naplňují opinio juris pro vznik mezinárodního obyčeje.

Spornějším případem jsou zpravodajské ponorky a jiná podmořská plavidla. Ta mají pro naplnění pokojného proplutí povinnost v pobřežním moři vyplout na povrch a vztyčit vlajku.¹¹⁵ Někteří autoři zastávají názor, že pokojné proplutí není povinností ale volbou. Dle tohoto názoru ponorky na hladině i pod hladinou mohou plout legálně, ale jen u těch vynořených je to presumováno.¹¹⁶ Tento názor se vyskytl i ve zprávě

¹⁰⁸ Čl. 18 odst. 1 a čl. 19 odst. 1 a 2 písm. c) UNCLOS.

¹⁰⁹ Čl. 25 tamtéž.

¹¹⁰ Čl. 301 tamtéž.

¹¹¹ Případ *Nikaragua*, odst.195.

¹¹⁵ Čl. 20 UNCLOS.

¹¹⁶ KRASKA, James. Putting Your Head in the Tiger's Mouth: Submarine Espionage in Territorial Waters. In: *Columbia Journal of Transnational Law*, 21. prosince 2015, roč. 54, č. 16, s. 227-228.

amerického senátního Výboru pro zahraniční vztahy z roku 2007.¹¹⁷ Ustanovení UNCLOS tedy nezakládá zákaz nevynořeného proplutí, ale právo pobřežního státu požadovat po ponořeném plavidlu, aby opustilo jeho vody. Shromažďování informací v teritoriálních vodách pak může narušovat vnitrostátní právo pobřežního státu a jeho suverenitu, ale není v rozporu s mezinárodním mořským právem, pokud nebude na újmu obraně či bezpečnosti státu.¹¹⁸

Na rozdíl od informací o zpravodajských lodích, o nevynořených ponorkách v pobřežních vodách existuje mnoho záznamů. Mezi lety 1962 a 1988 byl pouze ve švédských pobřežních vodách potvrzen výskyt skoro 200 zpravodajských ponorek a pravděpodobný výskyt dalších 200.¹¹⁹ Existuje tedy bezpochyby dostatečné množství případů na to, abychom mohli označit požadavek dlouhodobosti pro vznik obyčejnosti za splněný. Co se týče obecnosti, musíme se zaměřit na státy, které mají možnost tento druh špionáže konat. Bude se tedy jednat o pobřežní státy, které jsou vybaveny zpravodajskými ponorkami. Tento požadavek bude rovněž pravděpodobně splněn.

I při naplnění všech podmínek objektivního prvku musíme zkoumat, zda dané chování lze označit za státní praxi. Odpověď najdeme v reakcích států na špionáž v pobřežních vodách. V roce 1958 argentinský prezident Arturo Ercoli prohlásil, že ponorka, jenž zkoumala opuštěné pobřeží, porušila mezinárodní právo, jelikož byla v teritoriálních vodách Argentiny.¹²⁰ Švédsko shodilo v roce 1966 hlubinné nálože vedle ponorky ve svých teritoriálních vodách jako varování.¹²¹ Stejný postup zvolilo Finsko v roce 1982.¹²² Rusko pak do moře shodilo v roce 2004 hydroakustické bóje,

¹¹⁷ *Executive report 110-9 - Convention on the law of the sea* [online databáze]. 110th Congress, 19. prosince 2007, s. 12 [cit. 26. září 2021]. Dostupné z: [databáze congress.gov](https://www.congress.gov).

¹¹⁸ KRASKA, James. *Putting Your Head...*, s. 168; 172.

¹¹⁹ MCCORMICK, Gordon. *Stranger than fiction: soviet submarine operations in Swedish waters* [online]. Santa Monica: RAND Corporation, 1990, s. 5 [cit. 26. září 2021]. Dostupné z: <https://www.rand.org/pubs/reports/R3776.html>.

¹²⁰ *Admiral Sees Unfriendly Act* [online], New York Times, 24. května 1958, s. 13 [cit. 20. září 2021]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1958/05/24/archives/admiral-sees-unfriendly-act.html>.

¹²¹ *Submarine Routed by Swedish Copters* [online], New York Times, 6. října 1966, s. 1 [cit. 8. září 2021]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1966/10/06/archives/submarine-routed-by-swedish-copters-swedish-copters-rout-a.html>.

¹²² *Unidentified Submarine Is Chased by Finns* [online], New York Times, 19. června 1982, s. 5 [cit. 20. září 2021]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1982/06/19/world/around-the-world-unidentified-submarine-is-chased-by-finns.html>.

Varovné hlubinné nálože nejsou považovány za použití síly, ale za signál, který varuje plavidlo, aby přestalo manévrovat určitým způsobem. (*The commander's handbook on the law of naval operations*. Oddělení námořního úřadu náčelníka námořních operací a velitelství, námořní pěchoty Spojených států, oddělení vnitřní bezpečnosti a pobřežní stráže Spojených států, červenec 2007, bod 3.11.5.2.).

kteře měly upozornit americkou ponorku v jeho teritoriálních vodách, že byla objevena. V tom samém roce nařídilo Japonsko ponorce vyplout na povrch a vztyčit vlajku, nebo opustit jeho pobřežní vody.¹²³ Tento postup zakotvují rovněž vnitrostátní předpisy některých států.¹²⁴

Rozhodnutí mezinárodních soudů ohledně těchto případů absentují. Tento problém je s největší pravděpodobností zapříčiněn ustanovením UNCLOS, které umožňuje státům učinit písemné prohlášení o nepřijetí řízení k urovnání sporů týkajících se vojenské činnosti, včetně vojenské činnosti státních lodí.¹²⁵ Jelikož tyto pojmy nejsou nikde definovány, lze pod ně podřadit i špionáž. Reakce pobřežních států na přítomnost ponorek v jejich vodách však nasvědčuje tvorbě negativního *opinio juris*.

V přilehlé zóně je situace komplikovanější. Špionáž zde upravena není, ovšem pobřežní stát může dohlížet na dodržování svých předpisů. Pokud je tedy špionáž zakázána vnitrostátním právem státu, může trestat její porušení na této úrovni. Na té mezinárodní se použije pouze omezení mírovými účely. Ve výlučné ekonomické zóně uděluje UNCLOS pobřežním státům jurisdikci, pokud jde o mořský a vědecký výzkum, ochranu mořského prostředí či zřizování ostrovů.¹²⁷ Většina států zastává názor, že ačkoli jim toto ustanovení dává právo regulovat hospodářské činnosti, jako jsou rybolov nebo těžba ropy, neposkytuje jim právo regulovat zahraniční vojenskou činnost. Z tohoto důvodu nemají zakotven zákaz špionáže ve výlučné ekonomické zóně ve svém vnitrostátním právu.¹²⁸ Co se týče vzniku obyčejce, ruské námořnictvo má za sebou dlouhou historii vysílání zpravodajských lodí do přilehlých zón, které je dle jeho názoru v souladu s mezinárodním právem.¹²⁹ Zároveň jenom v únoru roku

¹²³ Defence Operation Division, Defence Operations Bureau, Defence Agency. *Kokuseki-fumei Sensuikan Tanchi-Jian ni tsuite (On the Case of a Detected Unidentified Submarine) mimeo*. 10. listopadu 2004, para. 1.

¹²⁴ Například dle švédského práva bude cizí ponorka nacházející se v pobřežním moři Švédska z tohoto prostoru vykázána, a to i za použití ozbrojených sil. (ŠVÉDSKO, Nařízení č. 1982:756 SFS, o zásahu švédských obranných sil v případě porušení švédského území v době míru a neutrality ze dne 17. června 1982, para. 15 odst. 2.). Stejný postup bude použit i podle japonského práva. (JAPONSKO, Zákon č. 165/1954, Self-Defence Forces Act, čl. 82.).

¹²⁵ Čl. 298 odst. 1 písm. b) UNCLOS.

¹²⁷ Čl. 56 odst. 1 písm. b) tamtéž.

¹²⁸ Výjimkou je Čína, která zde zákaz špionáže zakotven má. Svoji legislativu staví na teorii, že špionáž by mohla ohrožovat mezinárodní mír a bezpečnost, a tudíž být v rozporu s určením výlučné ekonomické zóny pro mírové účely. Tuto interpretaci UNCLOS většina států odmítá. (VICUNA, Francisco Orrego. *The Exclusive Economic Zone: Regime and Legal Nature under International Law*. Cambridge University Press, 1989, s. 110-113.).

¹²⁹ LAGRONE, Sam. *Russian Navy Surveillance Ship Quietly Operating Off Hawaii* [online], news.usni.org, 26. května 2021 [cit. 9. září 2021]. Dostupné z: <https://news.usni.org/2021/05/26/russian-navy-surveillance-ship-quietly-operating-off-hawaii>.

2020 proniklo do čínské výlučné ekonomické zóny 311 vietnamských lodí.¹³⁰ Společnost jim dělaly americké zpravodajské lodě.¹³¹ Dlouhodobá praxe a opinio juris podstatné pro vznik obyčejně tedy mohli být naplněny.

Pokud se zaměříme na sběr informací zpravodajskými loděmi na volném moři, požívají státy právo svobody navigace. Musí přitom dodržet podmínku užití moře pro mírové účely a brát náležitý ohled na zájmy ostatních států.¹³² Nejblíže definici užití moře pro mírové účely podává čl. 301 UNCLOS, který byl zjevně inspirován čl. 2 odst. 4 Charty OSN. Ten zakazuje ohrožení či použití síly doprovázené záměrem státu donutit druhý stát přijmout či provést určitou akci. Zároveň musí být hrozba zaměřena vůči územní integritě či politicko-vojenským aktivitám. Průzkum zpravodajskou neozbrojenou lodí na volném moři sám o sobě pravděpodobně nepředstavuje hrozbu takového rázu. Existuje však řada zpravodajských lodí vybavených nukleárními zbraněmi. Otázkou rovněž je, zda sběrem informací není narušen právě požadavek ohledu. Pokud se jedná o pasivní sběr, samotný sběr dle mého názoru UNCLOS nenarušuje. Dalším argumentem ve prospěch špionáže je, že pokud je přijatelná ve výlučné ekonomické zóně, je jen logické, že bude přijatelná i na volném moři.

Odišný režim poskytuje právo tranzitního proplutí či přeletů, které se vztahuje na plavbu průlivy mezi jednou částí volného moře nebo výlučné ekonomické zóny a jinou částí volného moře nebo výlučné ekonomické zóny. Lodě a letadla se při něm musí zdržet jakékoli hrozby silou nebo použití síly proti svrchovanosti, územní celistvosti nebo politické nezávislosti států hraničících s průlivem, a jakýchkoli činností kromě těch týkajících se běžných způsobů nepřetržitého a rychlého tranzitu.¹³³ Jelikož běžným způsobem přepravy ponorek je podmořská navigace, mohou, na rozdíl od režimu poklidného průplavu, zůstatv ponořené. Režim tranzitního proplutí je z pohledu špionážních aktivit volnější než režim pokojného proplutí, jelikož výslovně nezakazuje sběr zpravodajských informací. Nabízí se otázka, zda lze sběr těchto informací podřadit pod činnosti netýkající se běžného způsobu přepravy. Pokud se

¹³⁰ South China Sea Strategic Situation Probing Initiative. *311 Vietnamese Fishing Vessels Intruding into the Waters of Chinese Mainland and Hainan Island in February* [online], scspi.org, 4. března 2020 [cit. 8. září 2021]. Dostupné z: <http://www.scspi.org/en/dtfx/1583312993>.

¹³¹ South China Sea Strategic Situation Probing Initiative. *Overview of U.S. Ocean Surveillance Ships' Close-in Reconnaissance on China* [online], scspi.org, 13. července 2021 [cit. 8. září 2021]. Dostupné z: <http://www.scspi.org/en/dtfx/overview-us-ocean-surveillance-ships%E2%80%99-close-reconnaissance-china>.

¹³² Čl. 87 odst. 2 UNCLOS.

¹³³ Čl. 37; čl. 38 odst. 2; čl. 9 odst. 1 písm. b) a c) tamtéž.

jedná o pasivní sběr informací, dalo by se argumentovat tím, že informace o okolním prostředí jako jsou proudy, mělčiny či poloha jiných lodí a přístavů jsou potřebné k bezpečné navigaci plavidla, a tudíž legální.

Třetím režimem je právo proplutí a přeletu nad souostrovními námořními koridory, které požívají všechna letadla a lodě. Právo proplutí musí být vykonáno v souladu s UNCLOS, obvyklým způsobem a výhradně za účelem nepřerušovaného, rychlého a nebráněného tranzitu mezi jednou částí volného moře nebo výlučné ekonomické zóny a jinou částí volného moře nebo výlučné ekonomické zóny.¹³⁴ Z pohledu sběru zpravodajských informací je tento režim omezen stejně jako režim práva tranzitního proplutí.

Speciálně chráněny jsou podmořské kabely. UNCLOS zaručuje každému státu pokládat podmořské kabely počínaje výlučnou ekonomickou zónou. Tyto kabely položené na dně oceánu slouží k přenosu dat mezi státy, a jsou tudíž lehce zneužitelné pro sběr informací. V současné době je čím dál tím více států obviňováno z pokusů o napojování se na podmořské kabely, například Velká Británie pomocí programu s názvem Tempora, nebo Spojené státy americké s programem OAKSTAR.¹³⁵ Proto byla v roce 1884 přijata Úmluva o ochraně podmořských kabelů. Ta upravuje ochranu kabelů, nikoli však jejich pokládání. Později byla tato Úmluva doplněna již zmíněnou UNCLOS.

Státy mají povinnost přijmout vnitrostátní předpisy k ochraně podmořských kabelů proti poškození, které by mohlo mít za následek narušení spojení. Ve vodách, které podléhají jurisdikci států, jsou tedy kabely chráněny právem těchto států před špionáží, při níž by k takovému narušení došlo. Problém by mohl nastat na volném moři, kde jurisdikci nevykonává žádný stát. Proto jsou státy dále povinny přijmout vnitrostátní předpisy proti poškození podmořských kabelů způsobenému lodí plující pod jejich vlajkou či osobou podléhající jejich jurisdikci.¹³⁶ Otázkou je, zda je tato úprava dostatečná, jelikož stát, jehož kabely jsou poškozeny, nemá prakticky žádné právo na obranu, pokud k poškození dojde mimo jeho jurisdikci. Jedinou možností by

¹³⁴ Čl. 53 odst. 1, 2, 3, 4 a 12 UNCLOS.

¹³⁵ KHAZAN, Olga. *The Creepy, Long-Standing Practice of Undersea Cable Tapping*. [online], theatlantic.com, 16. července 2013 [cit. 2. září 2021]. Dostupné z: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2013/07/the-creepy-long-standing-practice-of-undersea-cable-tapping/277855/>.

¹³⁶ Čl. 113 UNCLOS.

představovalo právo na sebeobranu, musely by být však splněny jeho podmínky. Někteří autoři jsou toho názoru, že státy jsou vyloučeny pouze z trestní jurisdikce a mohou provádět zbytkovou ochranu nad svými kabely, která je popsána v čl. 10 Úmluvy o ochraně podmořských kabelů. Ta zahrnuje identifikaci podezřelých plavidel a zjišťování relevantních informací o nich. Pokud by při špionáži k narušení kabelů nedošlo, úpravu v těchto úmluvách nenalezneme vůbec a museli bychom postupovat dle úprav upravující odposlech, které jsou rozebrány v poslední podkapitole.

Pobřežní státy mají z pohledu obrany proti špionáži slabé postavení, jelikož nemohou řešit porušení vnitrostátního práva ukládáním donucovacích opatření. UNCLOS totiž nesmí narušit imunitu válečných lodí a jiných státních lodí používaných k neobchodním účelům.¹⁵⁵ Toto ustanovení tedy omezuje vymáhání dodržování práva pobřežního státu vůči zahraničním suverénním plavidlům na dva způsoby jednání, a to požádat plavidlo o dodržování vnitrostátního práva, nebo požadovat, aby opustilo pobřežní moře.¹⁵⁶ Stejnou možnost nabízí i Code for Unplanned Encounters at Sea, což je dohoda 21 zemí, jejímž účelem je zamezit námořním konfliktům.¹⁵⁷

3.2. Špionáž z pohledu leteckého práva

Suverenita státu se vztahuje i na vzdušný prostor nad ním a žádné letadlo tudíž nesmí bez zmocnění přeletět území jiného státu.¹⁵⁸ Tento princip vytvořený obyčejovým mezinárodním právem byl deklarován v Úmluvě o mezinárodním civilním letectví.¹⁵⁹ V roce 1983 Rusko interpretovalo toto ustanovení jako povolení sestřelit korejské letadlo Korean Airliner KAL 007 z důvodu jeho údajné špionážní činnosti. To vedlo k zasedání Mezinárodní organizace pro civilní letectví, na kterém byl přijat dodatek k článku 3 Úmluvy, jež vylučuje použití zbraní proti civilnímu letadlu za letu a ohrožení života osob na jeho palubě.¹⁶⁰ Tento dodatek kodifikoval mezinárodní obyčej.¹⁶¹ Naproti tomu na narušení suverenity státním letounem se toto omezení nevztahuje.

¹⁵⁵ Čl. 32 UNCLOS.

¹⁵⁶ Čl. 30 tamtéž.

¹⁵⁷ Para. 2.6 Code for Unplanned Encounters at Sea ze dne 22. dubna 2014.

¹⁵⁸ Princip suverenity státu je porušen neoprávněným přeletem státního území letadly jiného státu. (Případ *Nikaragua*, odst. 251.).

¹⁵⁹ Čl. 1 a čl. 3 písm. c) Úmluvy o mezinárodním civilním letectví z roku 1944.

¹⁶⁰ Čl. 3 bis písm. a) tamtéž.

¹⁶¹ HUGHES, William J. Aerial Intrusions by Civil Airliners and the Use of Force. *Journal of Air Law and Commerce*. 1980, roč. 45, č. 3, s. 595.

Za státní letouny se považují ty používané ve vojenských, celních a policejních službách.¹⁶² Pro přelet nad územím jiného státu potřebují diplomatické povolení.¹⁶³ Účastnické státy Evropské ozbrojené agentury mají povolení pro přelet vojenských dopravních letadel na základě smlouvy Technical Arrangement concerning Diplomatic Clearances for participants' Military Transport Aircraft in their respective National Airspace or Territory z roku 2012. Tato letadla však musí při přeletu vypnout jakákoliv sledovací či zpravodajská zařízení.¹⁶⁵ Kromě státních letounů potřebují k přeletu nad státním územím povolení rovněž drony, tedy bezpilotní letouny ovládané vzdáleně.¹⁶⁶

Státní letouny prostřednictvím těchto zařízení provádějí sběr informací z radiových frekvenčních pásem. Jejich dosah závisí na nadmořské výšce a poloze letadla. Úmluva o mezinárodním civilním letectví umožňuje státům omezit či zakázat přelet nad konkrétními oblastmi svého území z důvodů veřejné bezpečnosti a vojenské nezbytnosti.¹⁶⁷ Státy tedy mohou omezit výkon špionáže za prvé nepovolením přístupu do svého vzdušného prostoru, a za druhé omezeními uvedenými v povolení, například týkající se nadmořské výšky či zakázaných území přeletu. Úmluva tedy výslovně špionáž nezakazuje, dává však státům možnost vytvořit bezletové zóny nad strategickými místy a omezit tak možnost sběru informací. Navíc mohou vnitrostátně upravit či zakázat užívání fotografických přístrojů na letadlech nad svým územím. Rovněž mohou upravit užívání radiových vysílacích přístrojů.¹⁶⁸ Tyto regulace jim umožňují omezit sběr informací typů IMINT a SIGINT.

Výkon špionáže však nelze vyloučit úplně, a to zejména u menších států. Díky přeshraničnímu přelévání radiových vln je zde totiž stále možnost, že letadla letící nedaleko hranic státu vlny zachytí.¹⁶⁹ Na tyto situace se aplikují ustanovení Ústavy mezinárodní telekomunikační unie, které zakazují škodlivé rušení radiových komunikací.¹⁷⁰

¹⁶² Čl. 3 odst. 1 a 2; čl. 3 bis písm. a) Úmluvy o mezinárodním civilním letectví z roku 1944.

¹⁶³ V České republice toto povolení vydává ministerstvo zahraničních věcí a ministerstvo obrany. (Ministerstvo zahraničních věcí. *Příručka diplomatického protokolu I*. prosinec 2015, s. 204-205; body 12.2 a 12.6.).

¹⁶⁵ Body 6.3.2 a 6.3.5 Technical Arrangement concerning Diplomatic Clearances for participants' Military Transport Aircraft in their respective National Airspace or Territory z roku 2012.

¹⁶⁶ Čl. 8 Úmluvy o mezinárodním civilním letectví z roku 1944.

¹⁶⁷ Čl. 9 písm. a) Úmluvy o mezinárodním civilním letectví z roku 1944.

¹⁶⁸ Čl. 36; čl. 30 tamtéž.

¹⁶⁹ *Statement of principles...*, s. 6, odst. 9.

¹⁷⁰ Čl. 45 odst. 1 Ústavy mezinárodní telekomunikační unie ze dne 22. prosince 1992, UNTS roč. 1825.

Dle Institutu OSN pro výzkum v odzbrojení není na leteckém průzkumu samo o sobě nic nezákonného. Jeho legalita závisí na tom, zda je prováděn v národním či mezinárodním vzdušném prostoru. Pokud průzkumná letadla létají v mezinárodním vzdušném prostoru, přičemž fotografují či jinak monitorují území cizího státu, neporušují dle Institutu žádné ustanovení mezinárodního práva. Tato činnost se nazývá „periferní průzkum“. Oproti tomu, pokud by letadlo provádělo stejnou činnost přímo nad územím cizího státu bez jeho předchozího souhlasu, bude jednat v rozporu s mezinárodním právem. Tato aktivita se nazývá "penetrační průzkum."¹⁷³ Ačkoliv právní názory tohoto institutu nezavazují členské státy OSN, lze je použít k zjištění *opinio juris*. To potvrzují i reakce států na oba druhy průzkumů.

Pokud se podíváme například na incident amerického letounu U-2 sestřeleného nad územím Sovětského svazu, Spojené státy nepopíraly narušení sovětského vzdušného prostoru a neodpíraly trestní stíhání pilota. O dva měsíce později sestřelil Sovětský svaz nad Barentsovým mořem v mezinárodním vzdušném prostoru americký průzkumný letoun RB-47. Spojené státy proti sestřelení ostře protestovaly tím, že letoun RB-47 se nacházel mimo území Sovětského svazu, a tvrdily, že jeho zničení bylo jasným porušením mezinárodního práva. Sovětský svaz okamžitě propustil posádku, aniž by ji obvinil ze špionáže, čímž nepřímou přiznal svou chybu.¹⁷⁴ Rozdílem odlišujícím tyto dva incidenty byl právě prostor, ve kterém se letadla nacházela. V případě letounu U-2 se jednalo o penetrační průzkum, zatímco u letounu RB-47 se jednalo o periferní průzkum.

Letecký průzkum prováděný z mezinárodního leteckého prostoru je běžnou praxí států, například Spojené státy ročně uskuteční až 2,000 průzkumných letů jen nad Žlutým, Východním a Jihočínským mořem.¹⁷⁵ Státy někdy nereagují vůbec, jindy donutí letadlo přistát či ho sestřelí. Studie ukázala, že sestřelení probíhalo nejčastěji na hranici s volným mořem, přičemž sestřelující stát tvrdil, že byla narušena jeho státní suverenity, a sestřelený stát tvrdil, že letadlo bylo nad volným mořem nebo se ocitlo nad státní území omylem, a tudíž bylo jeho sestřelením porušeno mezinárodní

¹⁷³ BANNER, Allen, YOUNG, Andrew; HALL, Keith. *Aerial Reconnaissance for Verification of Arms Limitation Agreements: An Introduction*. New York: Institut OSN pro výzkum v odzbrojení, 1990, s. 19.

¹⁷⁴ FEDELE, Frank. *Overflight by Military Aircraft in Time of Peace*. In: *United States Air Force JAG Law Review*. 1967, roč. 9, č. 5, s. 21.

¹⁷⁵ South China Sea Strategic Situation Probing Initiative. *Overview of U.S. Ocean Surveillance Ships' Close-in Reconnaissance on China...*

právo.¹⁷⁶ Z reakcí států a názorů Institutu OSN pro výzkum a odzbrojení lze vyvodit možný vznik *opinio juris* ohledně sběru informací z mezinárodního vzdušného prostoru a zároveň vznik negativního *opinio juris* ohledně sběru nad územím státu.

Sběr informací nad územím některých států upravují rovněž mezinárodní úmluvy. Například Smlouva o otevřeném nebi z roku 1992 zavazuje 32 států včetně České republiky a umožňuje státům vysílat pozorovací lety nad území ostatních smluvních států. Počet letů je omezen dle velikosti státu. Země musí druhou zemi o vyslání letadla upozornit nejméně 72 hodin před letem a nahlásit jí veškeré jeho vybavení. Na požádání musí veškeré shromážděné informace poskytnout ostatním smluvním státům.¹⁷⁷ Od zavedení programu v roce 2002 provedly členské země více než 1,200 sledovacích letů.¹⁷⁸ V roce 2020 odstoupily od dohody Spojené státy, v červnu roku 2021 je následovalo Rusko. Zbytek členských států ponechalo dohodu v platnosti.

Častou praxí států při špionážních letech je změna kódu letadla. Tento kód slouží k identifikaci letadla jak ostatními letadly, tak pozemní kontrolou. Ačkoli změnu kódů mezinárodní právo výslovně neupravuje, upravuje vlajku státu, kterou kód představuje. Každé letadlo musí létat pouze pod vlajkou jednoho státu. Ta vymezuje, který stát má primární odpovědnost za provádění povinností stanovených mezinárodním právem a jurisdikci.¹⁷⁹ Přitom musí existovat skutečné propojení mezi letadlem a státem vlajky.¹⁸⁰

Letadlo letící pod vlajkami dvou nebo více států, kterých používá podle své libosti, nemůže uplatňovat vůči kterémukoli třetímu státu žádnou z těchto státních příslušností a může být považováno za letadlo bez státní příslušnosti. Někteří autoři zastávají názor, že letadlo bez státní příslušnosti podléhá jurisdikci všech států.¹⁸¹ Na zpravodajská letadla by se tak vztahovala i jurisdikce státu, který špehuje, a kde je pravděpodobně špionáž vnitrostátním právem zakázána. Manipulace se signály

¹⁷⁶ LISSITZYN, Oliver. *International Law: Today and Tomorrow*, New York: Oceana Publications, 1965, s. 580.

¹⁷⁷ Čl. 3; čl. 4; čl. 6 část I. odst. 5; čl. 9 část IV; Příloha A část I Smlouvy o otevřeném nebi z roku 1992.

¹⁷⁸ RICHTER, Wolfgang. *Attack on the Open Skies Treaty* [online], Nadace věda a politika, Německý institut pro mezinárodní a bezpečnostní záležitosti, Komentář 2020/C 29, 15. června 2020 [cit. 31. října 2021]. Dostupné z: <https://www.swp-berlin.org/en/publication/attack-on-the-open-skies-treaty>.

¹⁷⁹ MCLAUGHLIN, Rob. Authorizations for maritime law enforcement operations. *International Review of the Red Cross*, 2017, roč. 98, č.2, s. 472.

¹⁸⁰ Čl. 91, 94 UNCLOS.

¹⁸¹ MCLAUGHLIN, Rob. Authorizations for maritime law..., s. 485.

letadel v mezinárodním vzdušném prostoru by se rovněž dala podřadit pod zneužití práv. Zneužitím práv se rozumí využití daného práva k jiným účelům, než jaký je jejich záměr, nebo které zasahují do výkonu práv jiným státem. Elektronické maskování vojenských letadel, přestože je tolerováno, bezpochyby porušuje zásadu náležitého zohlednění práv jiných států a ohrožuje bezpečnost leteckého provozu.

3.3. Špionáž z pohledu vesmírného práva

Ačkoliv se kosmický prostor nachází nad územím států, podléhá odlišnému právnímu režimu než prostor vzdušný. Tento režim byl ustanoven mezinárodním obyčejem, stejně jako hranice mezi kosmickým a vzdušným prostorem. Za tuto hranici se považují nejnižší oběžné dráhy kolem Země, na kterých obíhají umělé kosmické objekty.¹⁸² Právní režim je upraven Smlouvou o zákazu pokusů s jadernými zbraněmi v ovzduší, v kosmickém prostoru a pod vodou z roku 1963 a Deklarací právních zásad činností států při výzkumu a využívání kosmického prostoru z roku 1963, která byla základem pro uzavření Smlouvy o zásadách činnosti států při výzkumu a využívání kosmického prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles (dále jen „Kosmická smlouva“).

Kosmická smlouva udává základní zásady, které podrobněji rozvádí další smlouvy, například Dohoda o pomoci kosmonautům a jejich návratu a vrácení předmětů vypuštěných do kosmického prostoru z roku 1967, Úmluva o mezinárodněprávní odpovědnosti za škody způsobené kosmickými objekty z roku 1972 a Dohoda upravující činnost států na Měsíci a jiných nebeských tělesech z roku 1979. Mezi tyto zásady patří například zásada nepřivlastnění. Kosmický prostor si státy nemohou přivlastnit prohlášením suverenity či jakýmkoli jiným způsobem. Je volný pro výzkum a využívání všemi státy, které musí postupovat tak, aby byl zachován mezinárodní mír a bezpečnost. Rovněž musí brát náležitý ohled na zájmy ostatních států. Měsíc a jiná nebeská tělesa přitom musí být užívány výhradně pro mírové účely.¹⁸³ Otázka legality špionáže se tedy odvíjí od toho, zda ji lze podřadit pod mírové

¹⁸² SLADKÝ, Pavel. In: DAVID, Vladislav a kol. *Mezinárodní právo veřejné...*, s. 313.

¹⁸³ Čl. 1; 2; 3; 4 a 9 Kosmické smlouvy.

Pojem „mírové účely“ však není přesně definován. V době jednání pojem dle Spojených států znamenal jakékoli jednání, které nezahrnuje použití síly, a proto není svou povahou agresivní. Oproti tomu Sovětský svaz za mírové účely nepovažoval ani jakékoli využití, které by potenciálně mohlo být agresivní či které je vojenské povahy. (BOSCO, Joseph A. *International Law Regarding Outer Space-An Overview*. In: *Journal of Air Law & Commerce*, 1990, roč. 55, č. 3, s. 631.)

účely či nikoli. Některé státy pak zastávají názor, že sběr informací narušuje suverenitu státu, ať už je prováděn odkudkoli, tedy i z vesmíru.¹⁸⁴

Průzkumné satelity jsou do vesmíru umisťovány prakticky od doby, co se člověk do vesmíru dostal, proto se nabízí otázka vzniku mezinárodního obyčeje. Satelity jsou nejčastěji využívány ke sběru informací IMINT, ale například Spojené státy pomocí infračerveného záření detekují i odpálení raket.¹⁸⁵ Co se týče četnosti, jen roku 1966, tedy pár let od vyrobení prvních satelitů, vypustil Sovětský svaz 47 průzkumných satelitů a Spojené státy 100.¹⁸⁶ Není tedy pochyb o tom, že požadavek dlouhodobosti a rozšířenosti státní praxe je pro vznik obyčeje naplněn.

Přestože se liší informace, které satelity sbírají, způsob sběru zůstává pro všechny až na drobné odlišnosti stejný. Prvek obecnosti je tudíž také naplněn. Co se týče subjektivního prvku, Spojené státy na setkání Valného shromáždění OSN týkajícího se mírového využívání vesmíru vyjádřily názor, že sběr informací z vesmíru je v souladu s mezinárodním právem, stejně jako sběr na volném moři. Toto stanovisko podpořila i Austrálie a Velká Británie. Opačný názor vyjádřil Sovětský svaz, který tvrdil, že je sběrem zasahováno do suverenity států.¹⁸⁸ Avšak jak již bylo řečeno, Sovětský svaz sám vysílá průzkumné satelity do vesmíru. Někteří autoři tak jeho chování považují za dostatečné pro vznik opinio juris.¹⁸⁹

Před vypuštěním do vesmíru musí být každý objekt registrován u Úřadu OSN pro vesmírné záležitosti.¹⁹⁰ Ve vesmíru pak může přelétat nad územím cizích zemí bez omezení. Státy tudíž nemohou tento přelet zakázat či ho podmínit potvrzením jako v mořském či leteckém právu. Povinností států je však v co nejkratší uskutečnitelné

¹⁸⁴ SORAGHAN, Joseph R. Reconnaissance Satellites: Legal Characterization and Possible Utilization for Peacekeeping. In: *McGill Law Journal*, 1964, roč. 13, č. 3, s. 471.

¹⁸⁵ SCHICK, F. B. *Who Rules the Skies: Some Political and Legal Problems of the Space Age*. Institute of international studies, University of Utah, 1961, s. 24.

¹⁸⁶ National aeronautics and space administration. *Astronautics and Aeronautics, 1966: Chronology on Science, Technology and Politics*. Washington D.C.: CreateSpace Independent Publishing Platform, 1967, s. 3.

¹⁸⁸ UN General Assembly, *International co-operation in the peaceful uses of outer space: reports of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, the World Meteorological Organization and the International Telecommunication Union* [online databáze]. New York: UN, 17. zasedání Komise pro mírové využití vesmíru, A/C.1/SR.1289, 3. prosince 1962, s. 4-5; 9; 13 [cit. 26. října 2021]. Dostupné z: databáze digitallibrary.un.org.

¹⁸⁹ BUCHAN, Russel, NAVARRETE, Inaki. Out of the Legal Wilderness: Peacetime Espionage, International Law and the Existence of Customary Exceptions. In: *Cornell International Law Journal*. 2019, roč.51, č. 4, s. 953.

¹⁹⁰ Čl. 2 odst. 1 Úmluvy o registraci objektů vypuštěných do kosmického prostoru ze dne 1975.

a praktické míře hlásit své výzkumné objevy.¹⁹¹ Tato povinnost by teoreticky měla zahrnovat i informace získané za účelem špionáže. Jelikož ale není nikde přesně definováno, co pojem „uskutečnitelná a praktická míra“ zahrnuje, poskytuje většina států jen nezbytně nutné informace a vyhýbá se tak poskytnutí informací IMINT.

3.4. Špionáž z pohledu diplomatického a konzulárního práva

Diplomatické a konzulární právo upravuje postavení státních orgánů vyslaných na území cizího, přijímacího, státu za účelem hájení zájmů vysílajícího státu. Původně bylo upraveno obyčejovým mezinárodním právem, později kodifikováno Vídeňskou úmluvou o diplomatických stycích (dále jen: VÚDS) a Vídeňskou úmluvou o konzulárních stycích (dále jen: VÚKS). Zřízení styků mezi státy se děje jejich vzájemnou dohodou.¹⁹² Právo státu nechat se zastupovat diplomatickými zástupci u představitelů jiného státu je projevem jeho svrchovanosti. Realizováno je prostřednictvím diplomatických misí. Veřejnou moc vysílajícího státu ve státě přijímajícím pak vykonává konzulární úřad, a to v rozsahu, v jakém to povolí přijímající stát.¹⁹³

Funkcí diplomatické mise je mimo jiné všemi zákonnými prostředky zjišťovat podmínky a vývoj v přijímajícím státě. Mezi konzulární funkce pak patří zjišťování stavu a vývoje obchodního, hospodářského, kulturního a vědeckého života přijímajícího státu všemi zákonnými prostředky.¹⁹⁴ Nabízí se otázka, zda by špionáž nešlo podřadit právě pod tyto funkce. Odpověď poskytují ustanovení stanovující povinnost členů diplomatické mise a konzulárních úředníků dodržovat vnitřní předpisy přijímajícího státu.¹⁹⁵ Z těch vyplývá, že pokud má přijímací stát zakotven zákaz špionáže ve svém vnitrostátním právu, nemůže jednání vysílajícího státu být legální ani dle mezinárodního práva.

U států, které nemají toto pravidlo zakotveno, není automaticky špionáž mezinárodně povolena. Členové diplomatické mise a konzulární úředníci mají totiž rovněž zákaz vměšovat se do vnitřních záležitostí přijímacího státu.¹⁹⁶ Je tedy nutno zkoumat, zda konkrétním sběrem informací ve státě, který tento sběr zakázaný nemá,

¹⁹¹ Čl. 11 Kosmické smlouvy.

¹⁹² Čl. 2 VÚDS.

¹⁹³ SLADKÝ, Pavel. In: DAVID, Vladislav a kol. *Mezinárodní právo veřejné...*, s. 177; 188.

¹⁹⁴ Čl. 3 odst. 1 písm. d) VÚDS; čl. 5 písm. c) VÚKS.

¹⁹⁵ Čl. 41 odst. 1 VÚDS; čl. 55 odst. 1 VÚKS.

¹⁹⁶ Čl. 41 odst. 1 VÚDS; čl. 55 odst. 1 VÚKS.

není zasahováno do jeho vnitřních záležitostí. To by se dělo například v případě odposlouchávání osob či jejich využívání.¹⁹⁷

VÚDS, VÚKS a obyčejové mezinárodní právo poskytují diplomatům imunitu, která je vyjímá z trestní, a v zásadě i správní a civilní jurisdikce státu.¹⁹⁸ Pokud tedy diplomat či konzulární úředník poruší vnitrostátní právo, nemůže být přijímacím státem stíhán. Jediný možný důsledek je jeho vyhoštění a označení persona non grata.¹⁹⁹ Pokud by to samé učinil špion nepožívající imunity, bude stíhán v souladu s vnitrostátním právem daného státu. Některé státy však v minulosti za špionáž stíhaly i diplomaty, jelikož dle jejich názoru imunitou krytá není.²⁰⁰ Tato praxe je však spíše výjimkou a ve většině případů státy diplomaty vyhošťují. Běžnou praxí států je pak v reakci na vyhoštění vlastních diplomatů přijímacím státem vyhostit diplomaty tohoto státu na svém území.²⁰¹

Členy diplomatické mise musí přijímací stát schválit. Tento proces většinou zahrnuje i bezpečnostní prověrku diplomata. Z tohoto důvodu některé státy umísťují špiony místo na diplomatické mise a konzuláty mezi obyvatele či návštěvníky státu.²⁰² Ti sice nepožívají imunit, ale nepoutají na sebe tolik pozornosti. Z pohledu vzniku mezinárodního obyčeje se praxe států v umísťování špionů a způsobů špionáže v oblasti konzulárního a diplomatického práva z těchto důvodů liší. Ačkoliv je z objektivního prvku naplněna dlouhodobost a obecnost, není nejspíše naplněna

¹⁹⁷ BAHERI, Zahra; FARD, Ali. Status of espionage from the perspective of international laws with emphasis on countries' diplomatic and consular relations. *Journal of Scientific Research and Development*. 2015, roč. 2, č. 1, s. 41–45.

¹⁹⁸ Čl. 31 odst. 1 VÚDS udává výčet případů, kdy se civilní a správní jurisdikce uplatní.

¹⁹⁹ Čl. 9 VÚDS.

²⁰⁰ DONOGHUE, Joan E. Perpetual Immunity for Former Diplomats? A Response to "The Abisinito Affair: A Restrictive Theory of Diplomatic Immunity?". *Columbia Journal Transnational Law*, 1989, roč. 27, s. 615; 627.

²⁰¹ Viz: Sovětský svaz vyhostil diplomata Spojených států podezřelého ze špionáže a označil ho za persona non grata (MYDANS, Seth. *Moscow Expels an American Diplomat as Spy* [online], New York Times, 15. června 1985, s. 3 [cit. 28. října 2021]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1985/06/15/world/moscow-expels-an-american-diplomat-as-a-spy.html>.); Ze stejného důvodu vyhostil Pákistán diplomaty z Indie, v reakci na to vyhostila Indie diplomaty z Pákistánu (ROHDE, David. *World Briefing | Asia: Pakistan: Indian Diplomats Expelled* [online], New York Times, 24. ledna 2003, s. 6 [cit. 28. října 2021]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2003/01/24/world/world-briefing-asia-pakistan-indian-diplomats-expelled.html>.); Česká republika vyhostila ruské diplomaty pro podezření ze špionáže (WESOLOWSKY, Tony. *To Russia, Without Love: Expulsion of Diplomats Hampers Kremlin Spy Work in Prague* [online], rferl.org, 30. května 2021 [cit. 31. října 2021]. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/russia-czech-diplomats-expelled-spying/31281006.html>.).

²⁰² CLARK, Michael T. Economic Espionage: The Role of the United States Intelligence Community, *Journal of International legal studies*, 1997, roč. 3, č. 253, s. 267-68.

jednotnost. Reakce států navíc naznačují, že subjektivní prvek naplněn není a mezinárodní obyčej zde tudíž pravděpodobně nevznikl.

Jakousi tichou podporou špionáže je právo diplomatické mise volně se pohybovat po území přijímacího státu. Výjimku z tohoto práva tvoří oblasti, do kterých je přístup zakázán nebo upraven z důvodu státní bezpečnosti.²⁰³ Lze vyvodit, že toto ustanovení špionáž předpokládá a poskytuje ochranu kritickým oblastem. Ostatně to potvrzuje i názor Komise OSN pro mezinárodní právo, která uvedla, že dokud se členové misí nebudou moci volně pohybovat po zemi, nemohou své vlády přesně informovat o místních podmínkách, přičemž nedostatek přesných informací je na újmu dobrých vztahů mezi státy.²⁰⁴

Místnosti diplomatických misí jsou nedotknutelné.²⁰⁵ Přijímající stát má povinnost je chránit před vniknutím, poškozením či rušením klidu mise nebo újmě na její důstojnosti. Orgány státu do nich mohou vstoupit pouze se svolením vedoucího mise.²⁰⁶ Nejenže tedy přijímací stát v těchto místnostech nesmí provádět sběr informací, musí v něm zamezit i komukoli jinému. Stejnou ochranu požívají konzulární místnosti, archivy a dokumenty.²⁰⁸ Ani v případech, kdy se dokumenty nachází mimo chráněné místnosti, z nich tedy nelze čerpat informace. Úřední korespondence je rovněž nedotknutelná a nelze jí otvírat pro účely špionáže.²⁰⁹ Vysílající stát naopak místnosti nesmí použít způsobem neslučitelným s výkonem konzulárních funkcí nebo s funkcemi diplomatické mise, které stanoví Úmluva, pravidla obecného mezinárodního práva nebo zvláštní dohody mezi státy.²¹⁰

3.5. Špionáž z pohledu lidských práv

Špionáž nezasahuje jen do práv státu, jak bylo popsáno výše, ale i do práv jednotlivců. Zde přichází na řadu problematika lidských práv špehovaných osob. V krátkosti je třeba zmínit, že na problematiku zásahu špionáže do lidských práv lze

²⁰³ Čl. 26 VÚDS.

²⁰⁴ UN International Law Commission. Diplomatic intercourse and immunities. A/CN.4/91, A/CN.4/98, In: *Yearbook of the International Law Commission*, 1957, roč. 1, A/CN.4/SER.A/1957, London: United Nations, s. 86.

²⁰⁵ Pojem místnosti zahrnuje budovy nebo části budov a pozemky k nim přilehlé, bez ohledu na vlastnictví, pokud jsou používány pro účely mise či konzulárního úřadu, včetně rezidence šéfa mise. (Čl. 1 písm. i) VÚDS; čl. 1 písm. j) VÚKS.)

²⁰⁶ Čl. 22 odst. 1 a 2 VÚDS.

²⁰⁸ Čl. 31 a čl. 33 VÚKS.

²⁰⁹ Čl. 27 odst. 2 VÚDS; čl. 35 odst. 2 VÚKS.

²¹⁰ Čl. 41 odst. 3 VÚDS; čl. 55 odst. 1 VÚKS.

nahlížet i z opačné strany, tedy z pohledu práv špiona samotného. Při jeho odhalení jsou státy povinny dodržovat závazky plynoucí pro ně z mezinárodních úmluv a principů. Jedná se zejména o zákaz mučení a nelidského zacházení a právo na spravedlivý proces.²²⁴ Jelikož je tato problematika dostatečně řešená, nebude jí věnován větší prostor.

Špionáž se nejvíce dotýká práva na soukromí špehované osoby, pod které se řadí právo na ochranu soukromého a rodinného života, obydlí i korespondence. Špionáž do něj zasahuje například při provádění odposlechu, zachycování podoby osob, sledování jako takového a otvírání či sledování korespondence. Právo na soukromí je obsaženo ve Všeobecné deklaraci lidských práv a kodifikováno Mezinárodním paktem o občanských a politických právech (dále jen: MPOPP) a regionálně pak Evropskou úmluvou o lidských právech (dále jen: EÚLP).

MPOPP uvádí, že nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života či korespondence, a že každý má proti takovým zásahům právo na ochranu.²²⁵ Výbor pro lidská práva ve svém komentáři k tomuto článku výslovně zmiňuje, že je zakázáno jakékoliv sledování a odposlech všech forem komunikace odporující vnitrostátním zákonům. Zásahy povolené vnitrostátním právem musí být v souladu s ustanoveními a zásadami MPOPP a ospravedlnitelné v konkrétní situaci.²²⁶ Dále upozorňuje, že stát by měl podniknout veškeré nezbytné kroky k tomu, aby zajistil, že jím prováděný sběr informací na jeho i cizím území bude v souladu se zněním MPOPP.²²⁷

I při přímém odposlechu či jiném pronikání do komunikační infrastruktury umístěné dokonce i mimo jeho území musí stát respektovat předpisy chránící lidská práva.²²⁸ To platí bez ohledu na to, zda je tento odposlech zákonný či zda narušuje

²²⁴ Čl. 3 a čl. 6 EÚLP; čl. 7 a čl. 14 MPOPP.

²²⁵ Čl. 17 MPOPP.

²²⁶ UN Human Rights Committee, *Article 17 (Right to Privacy), The Right to Respect of Privacy, Family, Home and Correspondence, and Protection of Honour and Reputation* [online databáze]. General Comment No. 16, 23. zasedání, 8. dubna 1988, bod 3; 4; 8 [cit. 20. září 2021]. Dostupné z: databáze digitallibrary.un.org.

²²⁷ UN Human Rights Committee. *Concluding observations on the 5th periodic report of France: Human Rights Committee* [online databáze]. Geneva, 114. zasedání, doc. CCPR/C/FRA/CO/5, 17. srpna 2015, bod 12 [cit. 25. září 2021]. Dostupné z: databáze digitallibrary.un.org.

²²⁸ UN Office of the High Commissioner for Human Rights. *The right to privacy in the digital age: report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights* [online databáze]. Geneva: UN, doc. A/HRC/39/29, 3. srpna 2018, bod 9 [cit. 26. září 2021]. Dostupné z: databáze digitallibrary.un.org.

suverenitu odposlouchávaného státu.²²⁹ Hromadný sběr informací není dle názoru Úřadu vysokého komisaře OSN zásadně přípustný, jelikož v rámci něho nelze zkoumat nezbytnost a přiměřenost každého konkrétního případu.²³⁰ Aby byl takový sběr informací přípustný, musel by stát odůvodnit zasahování do práva na soukromí potenciálně neomezeného počtu nevinných lidí. Takový případ by mohl nastat při odhalování terorismu, což ostatně připouští sám ESLP v rozsudku Szabó a Vissy proti Maďarsku. Uvádí, že využívání masivního sledování komunikace k předcházení teroristickým útokům je přirozený důsledek vývoje forem terorismu, a přiznává, že tento způsob může obsahovat náznaky hrozících zásahů do lidských práv občanů.²³¹

Právo na soukromí je často chápáno jako zásadní požadavek pro realizaci práva na svobodu projevu. Porušení jednoho tak může být příčinou i důsledkem porušení práva druhého. Pokud se jedná o špehování novinářů, hrozí rovněž zásah do práva na svobodná a nezávislá média. Svoboda projevu zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace jakýmkoli prostředky bez ohledu na hranice.²³² Svobodu projevu upravuje Všeobecná deklarace lidských práv a MPOPP, který ji rozšiřuje o právo „vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoli jinými prostředky podle vlastní volby.“ Zároveň uznává, že užívání těchto práv s sebou nese zvláštní povinnosti a odpovědnost, a proto může podléhat omezením nezbytným k ochraně národní bezpečnosti. Tato omezení mohou být stanovena pouze zákonem a v nezbytné míře.²³³

²²⁹ UN Office of the High Commissioner for Human Rights. *The right to privacy in the digital age: report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights* [online databáze]. Geneva: UN, doc. A/HRC/27/37, 30. června 2014, bod 34 [cit. 26. září 2021]. Dostupné z: databáze digitallibrary.un.org.

²³⁰ UN Office of the High Commissioner for Human Rights. *The right to privacy in the digital age: report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights...*, 3. srpna 2018, bod 17.

²³¹ Rozsudek ESLP ze dne 12. ledna 2016, *Szabó a Vissy proti Maďarsku*, stížnost č. 37138/14.

²³² Čl. 19 Všeobecné deklarace lidských práv OSN z roku 1948.

²³³ Čl. 19 odst. 2 a odst. 3 MPOPP.

Závěr

Cílem této práce bylo posoudit otázku legality mírové špionáže z pohledu mezinárodního práva. Jelikož neexistuje komplexní ani částečná úprava této oblasti, vycházela práce z právní regulace chování, kterým je mírová špionáž nejčastěji prováděna. Analýza byla provedena na základních aspektech relevantních odvětví mezinárodního práva, konkrétně na odvětví práva mořského, leteckého, vesmírného, diplomatického a konzulárního. Špionáž však může mít přesah do více než jednoho odvětví, přičemž často zasahuje do lidských práv.

Do zmíněných odvětví se prolínají mezinárodní principy, a to především princip státní suverenity a princip nevměšování do vnitřních záležitostí státu. Práce proto rozebrala rovněž zásah do těchto principů. Práce zmínila zásah do práva na soukromí a práva na svobodu projevu. Poskytla rovněž opačný pohled ze strany špiona samotného u práva na spravedlivý proces a zákazu mučení. Ačkoliv špionáž zasahuje do zmíněných principů a pravidel, což naznačuje její nezákonnost, je běžnou praxí většiny států. Proto byla zkoumána otázka, zda v určitých případech nevznikl mezinárodní obyčej.

Co se týče jednotlivých odvětví, na která se práce zaměřila, mořské právo zakazuje špionáž za účelem újmy na obraně či bezpečnosti státu při pokojném proplutí pobřežním mořem. Zároveň omezuje činnost ponorek povinností plout na povrchu a vztyčit vlajku. Tato povinnost odpadá u práva tranzitního proplutí a práva proplutí nad souostrovními námořními koridory. Při nich však lze vykonávat špionáž jen pokud ji lze podřadit pod činnosti týkající se běžného způsobu přepravy. V přílehlé zóně může být vymáhán zákaz špionáže stanovený vnitrostátním právem. Ve výlučné ekonomické zóně a na volném moři je pak špionáž omezena pouze užitím moře pro mírové účely. Podmořské kabely jsou rovněž chráněny proti přímé manipulaci. Podmínky pro vznik obyčeje zřejmě naplňuje špionáž prováděná zpravodajskými loděmi ve výlučné ekonomické zóně a na volném moři. V pobřežním moři naopak vznikl spíše negativní opinio juris potvrzující zákaz špionáže, a to i té prováděné podmořskými plavidly.

Letecké právo umožňuje státům bránit se proti špionáži nepovolením přístupu zpravodajského letadla do svého vzdušného prostoru, omezeními stanovenými v povolení a vymezení bezletových zón. Periferní průzkum prováděný mimo území

špehovaného státu mohl naplnit podmínky pro vznik obyčejce. Penetrační průzkum nad územím naopak naplňuje vznik negativního opinio juris. Radiové komunikace jsou rovněž chráněny před rušením. Státy zatím tolerují elektronické maskování, ale špionáž, která je při něm prováděna, může být zakázána vnitrostátním právem.

Vesmírné právo omezuje výkon špionáže v kosmickém prostoru mírovými účely a zachováním mezinárodní bezpečnosti. Špionáž prováděná z kosmického prostoru dle názoru většiny států naplnila podmínky pro vznik obyčejce. Přelet satelitů nad svým územím stát nemůže omezit, jak je tomu v mořském a leteckém právu. Existuje však povinnost hlásit výzkumné objevy, která teoreticky zahrnuje i ty špionážní. Diplomatie a konzulární právo ukládá přijímacímu státu povinnost chránit místnosti misí, archivy a dokumenty před špionáží. Úřední korespondence je rovněž nedotknutelná. Využití místností vysílajícím státem pro špionáž omezuje požadavek použití zákonných prostředků a zákaz vměšování do vnitřních záležitostí státu. Špionáž prováděná diplomaty či konzulárními úředníky pak z důvodu odlišného způsobu provedení nejspíše nenaplnila požadavek jednotnosti tvořící *usus longaevis*. Kromě do práv státu může špionáž zasahovat rovněž do práv jednotlivce. V takovém případě jsou narušena jeho lidská práva. Nejčastěji se jedná o právo na soukromí a právo na svobodu projevu.

Právní úprava mírové špionáže je stále ve stádiu vývoje. Jasná odpověď na otázku legality špionáže jako takové v tento moment nelze poskytnout. Legalitu je třeba zkoumat v konkrétních situacích, přičemž ani tehdy ne vždy nalezneme jasnou odpověď. S přibývajícími případy roste potřeba komplexnější regulace, která ovšem není státy reflektována. Proti sobě stojí potřeba států špehovat a potřeba tuto špionáž odhalit a zamezit jí. Otázkou je, jak by regulace špionáže vůbec fungovala, jelikož úspěšně provedená špionáž probíhá bez povšimnutí. Kontrola či vymáhání regulace by tedy byli téměř nemožné a postihovány by byly jen neúspěšné pokusy o špionáž. Prozatím se tedy na mezinárodní úrovni musíme spokojit s úpravou špionáže, která vymezuje hranice šedých zón, kde je špionáž tolerována.

Seznam použitých zdrojů a literatury

Monografie

- I. BANNER, Allen, YOUNG, Andrew; HALL, Keith. *Aerial Reconnaissance for Verification of Arms Limitation Agreements: An Introduction*. New York: Institut OSN pro výzkum v odzbrojení, 1990.
- II. DAVID, V., BUREŠ, P., FAIX, M., SLADKÝ, P., SVAČEK, O. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2011.
- III. HALFORD, Ryan. *Oratorical encounters: selected studies and sources of twentieth-century political accusations and apologies*. Praeger, 1988.
- IV. HEINEGG, Wolff Heintschel von, Legal Implications of Territorial Sovereignty in Cyberspace. In: CZOSSECK, Christian. *Proceedings of the 4th International Conference on Cyber Conflict*. NATO CCD COE Publication, 2012.
- V. CHURANĚ, Milan. *Encyklopedie špionáže*. 1. vydání. Praha: Libri, 2000.
- VI. LISSITZYN, Oliver. *International Law: Today and Tomorrow*, New York: Oceana Publications, 1965.
- VII. MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – obecná část – a poměr k jiným právním systémům*. Brno: Masarykova univerzita, 2020.
- VIII. National aeronautics and space administration. *Astronautics and Aeronautics, 1966: Chronology on Science, Technology and Politics*. Washington D.C.: CreateSpace Independent Publishing Platform, 1967.
- IX. PIEKALKIEWICZ, Janusz. *Historie špionáže*. Praha: Naše vojsko, 2004.
- X. POKORNÝ, Ladislav. *Základy právní úpravy zpravodajských služeb*. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2007.
- XI. POKORNÝ, Ladislav. *Zpravodajské služby*. 1. vydání. Praha: Auditorium, 2012.
- XII. SCOTT, Len, JACKSON, Peter. *Understanding Intelligence in the Twenty-First Century: Journeys in Shadows*. 1. vydání. Routledge, 2004.

- XIII. SEIDL-HOHENVELDERN, Ignaz. *Mezinárodní právo veřejné*. Codex Bohemia, 1999.
- XIV. SCHICK, F. B. *Who Rules the Skies: Some Political and Legal Problems of the Space Age*. Institute of international studies, University of Utah, 1961.
- XV. STONE, Julius: *Legal Controls of International Conflict*. Sydney: Maitland, 1954.
- XVI. ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C.H. Beck, 2008.
- XVII. TREVERTON, Gregory F. *Covert Action: The CIA and the Limits of American Intervention in the Postwar World*. I.B. Tauris & Co Ltd, 1988.
- XVIII. VICUNA, Francisco Orrego. *The Exclusive Economic Zone: Regime and Legal Nature under International Law*. Cambridge University Press, 1989.
- XIX. WINGFIELD, Thomas. *The law of information conflict: national security law in cyberspace*. 1. vydání. Aegis Research Corp, 2000.
- XX. WRIGHT, Quincy. Espionage and the Doctrine of Non-Intervention in Internal Affairs. In: STANGER, Roland J. a kol. *Essays on Espionage and International Law*. 1962.

Odborné časopisy

- I. BAHERI, Zahra; FARD, Ali. Status of espionage from the perspective of international laws with emphasis on countries' diplomatic and consular relations. *Journal of Scientific Research and Development*, 2015, roč. 2, č. 1, s. 41–45.
- II. BAKER, Christopher D. Tolerance of International Espionage: A Functional Approach. In: *American University International Law Review*, 2003, roč. 19, č. 5, s. 1091-1113.
- III. BOSCO, Joseph A. International Law Regarding Outer Space-An Overview. In: *Journal of Air Law & Commerce*, 1990, roč. 55, č. 3, s. 609-651.
- IV. BUCHAN, Russel, NAVARRETE, Inaki. Out of the Legal Wilderness: Peacetime Espionage, International Law and the Existence of Customary Exceptions. In: *Cornell International Law Journal*. 2019, roč. 51, č. 4, s. 898-953.

- V. CLARK, Michael T. Economic Espionage: The Role of the United States Intelligence Community, *Journal of International legal studies*, 1997, roč. 3, č. 253, s. 253-292.
- VI. DEEKS, Ashley. An International Legal Framework for Surveillance. In: *Virginia Journal of International Law*, 2015, roč. 55, s. 291-368.
- VII. DEMAREST, Geoffrey B. Espionage in International law. In: *Denver Journal of International Law and Policy*. 1996, roč. 24, č. 2, s. 321-348.
- VIII. DONOGHUE, Joan E. Perpetual Immunity for Former Diplomats? A Response to "The Abisinito Affair: A Restrictive Theory of Diplomatic Immunity?". In: *Columbia Journal Transnational Law*, 1989, roč. 27, s. 615-630.
- IX. FEDELE, Frank. Overflight by Military Aircraft in Time of Peace. In: *United States Air Force JAG Law Review*. 1967, roč. 9, č. 5, s. 8-25.
- X. FIDLER, David P. Economic Cyber Espionage and International Law: Controversies Involving Government Acquisition of Trade Secrets through Cyber Technologies. In: *American Society on International Law Insights*. roč. 17, č. 10, 20. května 2013.
- XI. HUGHES, William J. Aerial Intrusions by Civil Airliners and the Use of Force. *Journal of Air Law and Commerce*. 1980, roč. 45, č. 3, s. 595-620.
- XII. KRASKA, James. Putting Your Head in the Tiger's Mouth: Submarine Espionage in Territorial Waters. In: *Columbia Journal of Transnational Law*, 21. prosince 2015, roč. 54, č. 16, s. 164-247.
- XIII. KUNZ, Josef. The Nature of Customary International Law. In: *American Journal of International Law*, 1953, roč. 47, s. 662-669. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/2194914>.
- XIV. MCLAUGHLIN, Rob. Authorizations for maritime law enforcement operations. *International Review of the Red Cross*, 2017, roč. 98, č.2, s. 465-490.

- XV. MENDELSON, Maurice. The Formation of Customary International Law. In: *Collected Courses of the Hague Academy of International Law*, 1998, roč. 272. DOI: http://dx.doi.org/10.1163/1875-8096_ppIrdc_A9789041112378_02.
- XVI. NAVARRETE, Iliaki. L'Espionnage en Temps de Paix en Droit International Public. In: *Canadian Yearbook of International Law*. Cambridge university press, 20. září 2016, č. 53, s. 1-65. DOI: <https://doi.org/10.1017/cyl.2016.16>.
- XVII. RADSAN, John A. The Unresolved Equation of Espionage and International Law. In: *Michigan Journal of International Law*, 2007, roč. 28, č. 3, s. 595-623.
- XVIII. SANCHEZ, Ernesto J., Intelligence Collection, Covert Operations, and International Law. In: *Association of Former Intelligence Officers' Guide to the Study of Intelligence*. 2017, roč. 23, č. 1, s. 73-78.
- XIX. SIMMONS, John A. On the Territorial Rights of States. In: *Philosophical Issues*, 2001, roč. 11, s. 300-326. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1758-2237.2001.tb00048.x>.
- XX. SORAGHAN, Joseph R. Reconnaissance Satellites: Legal Characterization and Possible Utilization for Peacekeeping. In: *McGill Law Journal*, 1964, roč. 13, č. 3, s. 459-498.
- XXI. SMITH, Jeffrey. Keynote Address at the University of Michigan Journal of International Law Symposium: State Intelligence Gathering and International Law. In: *Michigan Journal of International Law*, 2007, roč. 28, č.3, s. 543-544.
- XXII. WALDOCK, Humphrey. General course on public international law. In: *Collected Courses of the Hague Academy of International Law*, září 1962, roč. 106, s. 1-251.

Internetové zdroje

- I. *Admiral Sees Unfriendly Act* [online], New York Times, 24. května 1958 [cit. 20. září 2021]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1958/05/24/archives/admiral-sees-unfriendly-act.html>.

- II. *Executive report 110-9 - Convention on the law of the sea* [online databáze]. 110th Congress, 19. prosince 2007 [cit. 26. září 2021]. Dostupné z: databáze congress.gov.
- III. Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces. *Intelligence Oversight: Ensuring accountable intelligence within a framework of democratic governance* [online]. SSR Backgrounder, Geneva, 1. září 2017 [cit. 5. září 2021]. Dostupné z: <https://www.dcaf.ch/intelligence-oversight-ensuring-accountable-intelligence-within-framework-democratic-governance>.
- IV. International Civil Aviation Organization. *Minutes of the Sixth Meeting* [online], Montreal: 25th Session of the Assembly Executive Committee, ICAO doc. A25-Min. EX/6, 30. dubna 1984 [cit. 23. září 2021]. Dostupné z: https://www.icao.int/Meetings/AMC/ArchivedAssembly/en/a25/drafts/ex_dm.htm.
- V. KHAZAN, Olga. *The Creepy, Long-Standing Practice of Undersea Cable Tapping* [online], theatlantic.com, 16. července 2013 [cit. 2. září 2021]. Dostupné z: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2013/07/the-creepy-long-standing-practice-of-undersea-cable-tapping/277855/>.
- VI. LAGRONE, Sam. *Russian Navy Surveillance Ship Quietly Operating Off Hawaii* [online], news.usni.org, 26. května 2021 [cit. 9. září 2021]. Dostupné z: <https://news.usni.org/2021/05/26/russian-navy-surveillance-ship-quietly-operating-off-hawaii>.
- VII. LUIE, Celia. *U.S.-China Cybersecurity Cooperation* [online], University of Washington, 8. září 2017 [cit. 2. října 2021]. Dostupné z: <https://jsis.washington.edu/news/u-s-china-cybersecurity-cooperation/>.
- VIII. MCCORMICK, Gordon. *Stranger than fiction: soviet submarine operations in Swedish waters* [online]. Santa Monica: RAND Corporation, 1990 [cit. 26. září 2021]. Dostupné z: <https://www.rand.org/pubs/reports/R3776.html>.

- IX. MYDANS, Seth. *Moscow Expels an American Diplomat as Spy* [online], New York Times, 15. června 1985, s. 3 [cit. 28. října 2021]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1985/06/15/world/moscow-expels-an-american-diplomat-as-a-spy.html>.
- X. *NSA monitored calls of 35 world leaders after government official handed agency rolodexes of numbers, claims latest Snowden leak* [online], dailymail.co.uk, 24. října 2013 [cit. 4. prosince 2020]. Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2475535/NSA-monitored-calls-35-world-leaders-government-official-handedagency-rolodexes-numbers-claims-latest-Snowden-leak.html#ixzz38HhgJzs9>.
- XI. PRUCKOVÁ, Michaela. *Mezinárodní špionáž ve 21. století: proměna druhého nejstaršího řemesla s přesunem do kybernetického prostoru 1. díl* [online]. pravo21.cz, 7. října 2021 [cit. 21. října 2021]. Dostupné z: https://pravo21.cz/pravo/mezinarodni-spionaz-ve-21-stoleti-promena-druheho-nejstarsiho-remesla-s-presunem-do-kybernetickeho-prostoru-1-dil/#_ftn14.
- XII. RICHTER, Wolfgang. *Attack on the Open Skies Treaty* [online], Nadace věda a politika, Německý institut pro mezinárodní a bezpečnostní záležitosti, Komentář 2020/C 29, 15. června 2020 [cit. 31. října 2021]. Dostupné z: <https://www.swp-berlin.org/en/publication/attack-on-the-open-skies-treaty>.
- XIII. ROHDE, David. *World Briefing | Asia: Pakistan: Indian Diplomats Expelled* [online], New York Times, 24. ledna 2003, s. 6 [cit. 28. října 2021]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2003/01/24/world/world-briefing-asia-pakistan-indian-diplomats-expelled.html>.
- XIV. South China Sea Strategic Situation Probing Initiative. *311 Vietnamese Fishing Vessels Intruding into the Waters of Chinese Mainland and Hainan Island in February* [online], scspi.org, 4. března 2020 [cit. 8. září 2021]. Dostupné z: <http://www.scspi.org/en/dtfx/1583312993>.

- XV. South China Sea Strategic Situation Probing Initiative. *Overview of U.S. Ocean Surveillance Ships' Close-in Reconnaissance on China* [online]. scspi.org, 13. července 2021 [cit. 8. září 2021]. Dostupné z: <http://www.scspi.org/en/dtfx/overview-us-ocean-surveillance-ships%E2%80%99-close-reconnaissance-china>.
- XVI. *Unidentified Submarine Is Chased by Finns* [online], New York Times, 19. června 1982 [cit. 20. září 2021]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1982/06/19/world/around-the-world-unidentified-submarine-is-chased-by-finns.html>.
- XVII. *US bugged Merkel's phone from 2002 until 2013, report claims* [online], bbc.com, 27. října 2013 [cit. 4. prosince 2020]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-24690055>.
- XVIII. WESOLOWSKY, Tony. *To Russia, Without Love: Expulsion of Diplomats Hampers Kremlin Spy Work in Prague* [online], rferl.org, 30. května 2021 [cit. 31. října 2021]. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/russia-czech-diplomats-expelled-spying/31281006.html>.

Právní předpisy a mezinárodní smlouvy

- I. Smlouva o omezení antibalistických raket ze dne 26. května 1972, UNTS roč. 944, s. 13.
- II. Code for Unplanned Encounters at Sea ze dne 22. dubna 2014.
- III. Deklarace zásad mezinárodního práva týkajících se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy v souladu s Chartou OSN ze dne 24. října 1970.
- IV. Dohoda č. 147/1947 Sb., úmluva o mezinárodním civilním letectví.
- V. Haagská úmluva o zákonech a obyčejích pozemní války z roku 1907.
- VI. JAPONSKO, Zákon č. 165/1954, Self-Defence Forces Act, ve znění pozdějších předpisů.

- VII. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 241/1996 Sb., o sjednání Dohody o provádění Části XI Úmluvy Organizace spojených národů o mořském právu.
- VIII. Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 240/1996 Sb., o sjednání úmluvy Organizace Spojených národů o mořském právu z 10. prosince 1982.
- IX. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 168/1991 Sb., o vázanosti České a Slovenské Federativní Republiky Dodatkovými protokoly I a II k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů a konfliktů nemajících mezinárodní charakter, přijatých v Ženevě dne 8. června 1977.
- X. Smlouva o otevřeném nebi z roku 1992.
- XI. ŠVÉDSKO, Nařízení č. 1982:756 SFS, o zásahu švédských obranných sil v případě porušení švédského území v době míru a neutrality ze dne 17. června 1982, ve znění pozdějších předpisů.
- XII. Technical Arrangement concerning Diplomatic Clearances for participants' Military Transport Aircraft in their respective National Airspace or Territory z roku 2012.
- XIII. UKUSA Agreement ze dne 5. května 1946.
- XIV. Úmluva o ochraně biologického bohatství volného moře. UNTS sv. 559, s. 285.
- XV. Ústava mezinárodní telekomunikační unie ze dne 22. prosince 1992, UNTS roč. 1825.
- XVI. Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 114/1970 Sb., o Dohodě o pomoci kosmonautům a jejich návratu a o vrácení předmětů vypuštěných do kosmického prostoru.
- XVII. Vyhláška ministerstva zahraničních věcí č. 30/1947 Sb., charta Spojených národů a statutu Mezinárodního soudního dvora.

- XVIII. Vyhláška ministerstva zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech.
- XIX. Vyhláška ministerstva zahraničních věcí č. 97/1925 Sb., o přístupu republiky Československé k mezinárodní úmluvě o ochraně podmořských kabelů.
- XX. Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 90/1963 Sb., o Smlouvě o zákazu pokusů s jadernými zbraněmi v ovzduší, v kosmickém prostoru a pod vodou.
- XXI. Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 40/1968 Sb., o Smlouvě o zásadách činnosti států při výzkumu a využívání kosmického prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles.
- XXII. Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 58/1977 Sb., o Úmluvě o mezinárodní odpovědnosti za škody způsobené kosmickými objekty.
- XXIII. Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 144/1964 Sb., o Úmluvě o pevninské mělčině.
- XXIV. Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 130/1978 Sb., o Úmluvě o registraci objektů vypuštěných do kosmického prostoru.
- XXV. Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 157/1964 Sb., o Vídeňské úmluvě o diplomatických stycích.
- XXVI. Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 32/1969 Sb., o Vídeňské úmluvě o konzulárních stycích.
- XXVII. Vyhláška ministerstva zahraničních věcí č. 65/1954 Sb., o Ženevských úmluvách na ochranu obětí války.

Dokumenty Organizace spojených národů

- I. Deklarace o nepřipustnosti vměšování do vnitřních záležitostí státu a ochraně jejich nezávislosti a svrchovanosti z 21. prosince 1965, Dokument A/RES/2131/XX, U. N. Doc. A/6014 (1965).

- II. Deklarace o nepřípustnosti intervence a zásahů do vnitřních záležitostí států z 9. prosince 1981, A/RES/36/103.
- III. Dokument A/AC.125/3.
- IV. Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 2131, Deklarace o nepřípustnosti vměšování do vnitřních záležitostí států a ochraně jejich nezávislosti a svrchovanosti ze dne 9. prosince 1981.
- V. UN General Assembly, *International co-operation in the peaceful uses of outer space: reports of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, the World Meteorological Organization and the International Telecommunication Union* [online databáze]. New York: UN, 17. zasedání Komise pro mírové využití vesmíru, A/C.1/SR.1289, 3. prosince 1962 [cit. 26. října 2021]. Dostupné z: databáze digitallibrary.un.org.
- VI. UN Human Rights Committee, *Article 17 (Right to Privacy), The Right to Respect of Privacy, Family, Home and Correspondence, and Protection of Honour and Reputation* [online databáze]. General Comment č. 16, 23. zasedání, 8. dubna 1988 [cit. 20. září 2021]. Dostupné z: databáze digitallibrary.un.org.
- VII. UN Human Rights Committee. *Concluding observations on the 5th periodic report of France: Human Rights Committee* [online databáze]. Geneva: UN, 114. zasedání, doc. CCPR/C/FRA/CO/5, 17. srpna 2015 [cit. 25. září 2021]. Dostupné z: databáze digitallibrary.un.org.
- VIII. UN International Law Commission. Diplomatic intercourse and immunities. A/CN.4/91, A/CN.4/98, In: Yearbook of the International Law Commission, 1957, vol. 1, A/CN.4/SER.A/1957, London: United Nations.
- IX. UN Office of the High Commissioner for Human Rights. *The right to privacy in the digital age: report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights* [online databáze]. Geneva: UN, doc. A/HRC/27/37, 30. června 2014 [cit. 26. září 2021]. Dostupné z: databáze digitallibrary.un.org.

- X. UN Office of the High Commissioner for Human Rights. *The right to privacy in the digital age: report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights* [online databáze]. Geneva: UN, doc. A/HRC/39/29, 3. srpna 2018 [cit. 26. září 2021]. Dostupné z: databáze digitallibrary.un.org.

Jiné mezinárodněprávní dokumenty

- I. Defence Operation Division, Defence Operations Bureau, Defence Agency. Kokuseki-fumei Sensuikan Tanchi-Jian ni tsuite (On the Case of a Detected Unidentified Submarine) mimeo. 10. listopadu 2004, para. 1.
- II. Ministerstvo zahraničních věcí. *Příručka diplomatického protokolu I.* prosinec 2015.
- III. Organization for Security and Cooperation in Europe. *Final Act of Helsinki.* Conference on Security and Co-Operation in Europe, 1. srpna 1975.
- IV. *Statement of principles applicable to the formation of general customary international law.* Závěrečná zpráva Výboru pro formování obyčejového (obecného) mezinárodního práva, Mezinárodní asociace práva, London, 2000.
- V. *The commander's handbook on the law of naval operations.* Oddělení námořního úřadu náčelníka námořních operací a velitelství, námořní pěchoty Spojených států, oddělení vnitřní bezpečnosti a pobřežní stráže Spojených států, červenec 2007.

Judikatura

- I. Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. ledna 2016, *Szabó a Vissy proti Maďarsku*, stížnost č. 37138/14.
- II. Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 25. září 1997, *Gabčíkovo-Nagymaros (Slovensko v. Maďarsko)*, ICJ Reports 1997, s. 7.
- III. Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 20. února 1969, *Kontinentální šelf Severního moře (SRN v. Dánsko/Nizozemsko)*, ICJ Reports 1969.

- IV. Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 27. června 1986, *Některé vojenské a polovojskové činnosti v Nikaragui a proti ní (Nikaragua v. Spojené státy americké)*, ICJ Reports 1986, s. 14.
- V. Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 6. dubna 1955, *Nottebohm (Lichtenštejnsko v. Guatemala)*, ICJ Reports 1955, s. 4.
- VI. Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 19. prosince 2005, *Ozbrojené aktivity na území Konga (Demokratická republika Kongo v. Uganda)*, ICJ Reports 2005.
- VII. Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 18. prosince 1951, *Rybolov (Velká Británie v. Norsko)*, ICJ Reports 1951, s. 116.
- VIII. Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 18. prosince 1984 – *Záliv Maine (Kanada v. Spojené státy)*, ICJ Reports 1984.
- IX. Rozsudek Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti ze dne 7. září 1927, *SS Lotus (Francie v. Turecko)*, 1927 PCIJ (ser. A) č. 10.
- X. Rozsudek Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti ze dne 17. srpna 1923, *S.S. Wimbledon (Velká Británie a další v. Německo)*, 1923 PCIJ.

Shrnutí

Tématem diplomové práce je legalita mírové špionáže z pohledu mezinárodního práva. Cílem bylo zkoumat, jak mezinárodní právo špionáž za doby míru upravuje. Práce je zpracovaná metodou analýzy právních odvětví, do kterých špionáž zasahuje. Rovněž bylo hodnoceno, zda v konkrétních případech vznikl mezinárodní obyčej. Došla jsem k závěru, že ačkoli komplexní úprava mírové špionáže chybí, její hranice jsou vymezeny mezinárodními smlouvami, principy, soudními rozhodnutími a dalšími zdroji mezinárodního práva. Iniciativu ke komplexní právní regulaci státy nemají. Ustálenou praxí však vytvořily v určitých případech mezinárodní obyčej.

Klíčová slova

mírová špionáž, špion, sběr zpravodajských informací, princip státní suverenity, princip nezasahování, mezinárodní obyčej

Abstract

The topic of this thesis is legality of peace time espionage from the point of view of international law. The aim was to assess how international law regulates espionage during peacetime. I analysed legal branches which are interfered by the espionage. Moreover, I analysed whether an international custom had emerged. I reached the conclusion that, although although a comprehensive regulation of peaceful espionage is lacking, its boundaries are defined by international treaties, principles, court decisions and other sources of international law. States have no initiative to create comprehensive legal regulation. However, with constant practice they created an international custom in some cases.

Key words

peace time espionage, spy, intelligence gathering, state sovereignty principle, non-intervention principle, international custom